

İşçi Hareketinin Örgütsel Kapasitesi ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği (1948-1962)

M. Hakan KOÇAK*

Özet: Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren İstanbul'daki emek hareketini birleştirmek ve yerel bir sendikalar birliği kurmak yönünde fikirler ve çabalar eksik olmadı. Bu türden birlikler kısa ömürlü de olsa yaşama da geçirildi. Ancak 1948 yılında, bu kez CHP'nin sendikal alandaki hegemonya mücadelesinin bir parçası olarak, yeniden kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) 1962'ye kadar süren çalışmaları ve mücadelesiyle Türkiye işçi hareketinde özgün bir yer edindi. Bu tarihte, yerel birliklerin kapatılması ve yerlerine Türk-İş bölge temsilciliklerinin açılması kararı bugün bile tartışılan ve yerel emek hareketi dinamizmi açısından ciddi sonuçları olan bir karardır. Günümüzde aşırı merkezileşmiş ve büyük ölçüde içine kapalı yaşam sürdüren, ulusal düzeyde örgütlü işkolu sendikalarının egemen olduğu yapıda, yerel dinamikleri harekete geçiren, dayanışmayı işkolu/işyeri ayrımını aşan derinlikte, somut biçimlerle ortaya koyan yerel birliklerin önemi ve gerekliliği güncel arayışların konusunu oluşturmaktadır.

İİSB varlık gösterdiği yıllarda işçi hareketinin kapasitesinin gelişmesinde hatırı sayılır katkı sunmuştur. Kısa tarihine bakıldığında, işverenlerin sendikasızlaştırma politikaları karşısında kampanyalar örgütleyen, büyük miting girişimleri ve organizasyonları gerçekleştiren, sendikaların içlerinde ve aralarında yaşanan gerilimlerde hakemlik, arabuluculuk yapan, grev hakkı için, iş ihtilaflarını sonuca bağlayan hakem kurullarının yapısının değişmesi için vb. toplantılar düzenleyen dinamik ve canlı bir yapı görülür. Diğer yandan İİSB dönemin siyasi çatışmalarının şiddetli biçimde yansıdığı bir platform olmuştur. Birlik'in son dönemlerinde, İstanbul'da, Türkiye işçi hareketi tarihinin ilk büyük mitingi olan Sarıhanlı Mitingini örgütlemekte gösterdiği başarı ise tarihsel bir değere sahiptir.

İİSB aynı zamanda 50 kuşağı sendikacılarının, işçi önderlerinin birçoğu için de okul görevi görmüştür. Son başkanı Avni Erakalın'ın

* Kocaeli Üniv. Öğretim Üyesi

sözleriyle Birlik “işçilerin senatosu” olmuş, siyaset ve sendika(cı)lar arasındaki ilişkilerin yoğun biçimde deneyimlendiği ve tartışıldığı bir platform görevi görmüştür. 1962’de kurulan TİP’in kurucu kadrosu büyük ölçüde İİSB deneyimi içinden gelen sendikacılardan ve bu deneyimin sağladığı birikim üzerinden oluşmuştur.

Öte yandan 1952 yılında kurulan Türk-İş ile İİSB arasında bir tür rekabet, hatta çekişme yaşanmıştır. Birlik yaşamı boyunca fiilen konfederasyon gibi çalışmıştır. Bu noktada emek hareketimizde bugün bile izleri olan İstanbul ve Ankara sendikacılık ekolleri arasındaki farklılık ve çekişmeye dikkat çekmek gerekir. Ağırlıklı olarak özel sektör işyerlerinde örgütlenme ve mücadele yürütmenin zorluklarıyla başetmek durumunda olan İstanbul sendikacılarının geliştirdikleri pratikler ve taleplerle; ağırlıklı kamuda örgütlü olan, bunun sonucu olarak da devlet ve iktidarla uzlaşmaya dayalı ilişkiler ve görece daha bürokratik, resmi nitelikli bir sendikacılığa eğilim gösteren Ankara sendikacılarının yaklaşımları arasında küçümsenmeyecek farklar olagelmıştır. 1962’de Birliklerin kapatılması kararı ise bir anlamda Türk-İş lehine konulan bir son nokta gibidir.

Yazıda İİSB deneyimi tarihsel bir perspektif içinde ele alınmakta, aynı zamanda işçi hareketinin mekânsal ve ölçeksel stratejileri bağlamında tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sınıf; sendika; işçi; birlik; İstanbul

The Example of Association of Workers Trade Unions of Istanbul in the Context of Organizational Capacity and Scale Strategy of the Workers Movement (1948-1962)

Abstract: During the last decades of the Ottoman Empire thoughts and efforts aiming to unify the labor movement in Istanbul and create a local association of trade unions were not few. Although such associations were made actual, they were not persistent. However, the Association of Istanbul Trade Unions (İİSB), which was reestablished in 1948, this time as part of hegemonic struggle of CHP in the trade unions domain, earned a unique place in the workers movement of Turkey with its works and struggle lasting until 1962. At that time, the decision of closing the local associations and opening instead the regional representation offices of Türk-İş, is a still arguable decision, which had serious effects on the dynamism of the local workers movement. Nowadays the object of actual quests is the importance and necessity of local associations, which would put into motion local dynamics, exhibit solidarity in concrete manners with overwhelming depth going beyond business sector /business place discrimination in a structure, where excessively centralized, nationwide organized business sector trade unions dominate and lead mostly a withdrawn life.

İİSB provided considerable contribution to the elaboration of workers movement capacity during its years of existence. When we look at the short history of İİSB, we see a dynamic and vivacious structure, which organized campaigns against deunionization policies of the employers, realized large meetings and organizations, acted as an arbiter and intermediary in times of frustration among and between trade unions, arranged assemblies for the right to strike or to change the structure of arbitration committees, which adjudge labor conflicts. On the other hand İİSB had been a platform, where the politic conflicts of the era were reflected vigorously. The success of the association in organizing during its last terms the Sarayhan Meeting in Istanbul, which is the first large meeting of the worker movement in Turkey, has a historical value.

At the same time İİSB was a school for the most of unionists generation and labor leaders of 1950s. As expressed by its last president Avni Erakalın the Association became “the senate of workers” and served as a platform, where the relationship between the politics and unionists were intensely experienced and discussed. The founders of TİP, which was constituted in 1962, were composed mostly from unionists, who had passed the İİSB experience and on the accumulation provided by such experience.

On the other hand a sort of competition, even a conflict existed between Türk-İş, which was constituted in 1952 and İİSB. The Association worked as a confederation in fact during whole its life. At this point notice must be drawn to the difference and rivalry between the unionist schools of Istanbul and Ankara, which have their overtones even in our labor movement of nowadays. There are considerable differences between the practices and requests of Istanbul unionists, who had to overcome the difficulties of organizing and struggling in the businesses belonging mostly to the private sector and the approaches of Ankara unionists, who organized mostly in public sector, therefore tending towards an unionism of a relatively more bureaucratic and official nature and relationships based on conciliation with the state and government. The decision to close the Associations in 1962, is in a sense a final point put in favor of Türk-İş.

İİSB with its qualifications and historical importance, which are given shortly is an example to be studied on its own in view of the labor history. The writing deals with the İİSB experience in its historical perspective and discusses it in the context of spatial and dimensional strategies of the worker movement.

Keywords: class, union, workers, trade union, İstanbul.

Giriş

1946 sendikacılık akımının bir parçası olarak, İstanbul Sendikalar Birliği adıyla gerçekleşen yerel sendika birliği girişiminin kısa süre içinde sıkıyönetim tarafından sonlandırılmasının ardından 1948 yılında, bu kez CHP'nin sendikal alandaki hegemonya mücadelesinin bir parçası olarak kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği (İİSB) 1962'ye kadar süren çalışmaları ve mücadelesiyle Türkiye işçi hareketinde özgün bir yer edinmiştir. 1946-1962 yılları arasını kapsayan ve bizim *Türkiye işçi sınıfı oluşumunun sessiz yılları*¹ olarak adlandırdığımız dönemde yerel sendika birlikleri etkin bir rol oynamış ve işçi hareketine dinamizm kazandırmıştır. Buna karşılık emek tarihimizde hak ettikleri genişlikte yer aldıkları söylenemez. Emek tarihi yazınımızda İİSB'nin de dahil olduğu 1950'lerin yerel sendika birlikleri hakkında en ayrıntılı bilgi dönemin tanığı olan Kemal Sülker'in çalışmalarında bulunabilir.² Yerel birlikler Yıldırım Koç,³ M. Şehmus Güzel⁴ gibi yazarlarca ele alınmıştır. Ahmet Makal'ın çalışmasında 1948'de CHP vesayeti altındaki ikinci kuruluş sürecine ilişkin önemli bilgilere yer verilmiştir.⁵ Aziz Çelik ise kitabında İİSB'ye ayrı ve kapsamlı bir bölüm ayırarak değerli bir katkı sunmuştur.⁶ Ancak yukarıda belirtilen tarihsel önemi nedeniyle İİSB başlı başına incelenmeyi, değerlendirilmeyi hak eden bir örnektir. Sadece tarihsel bir örnek olarak değil aynı zamanda günümüzün sendikal tartışmalarıyla ilişki içinde değerlendirilmesi, özellikle de işçi hareketinin mekânsal/ölçeksel stratejileri ve örgütsel kapasitesi bağlamında tartışılması yararlı olacaktır. Elinizdeki metin aynı zamanda bu tartışmaya bir giriş çabası da içermektedir.

İİSB varlık gösterdiği yıllarda işçi hareketinin kapasitesinin gelişmesinde hatırı sayılır katkı sunmuştur. Kısa tarihine bakıldığında, işverenlerin sendikasızlaştırma politikaları karşısında kampanyalar örgütleyen, büyük miting girişimleri ve organizasyonlar gerçekleştiren, sendikaların içlerinde ve aralarında yaşanan gerilimlerde hakemlik, arabuluculuk yapan, grev hakkı için, iş ihtilaflarını sonuca bağlayan hakem kurullarının yapısının değişmesi için vb. toplantılar düzenleyen dinamik ve canlı bir yapı görülür. Birlik'in son dönemlerinde, İstanbul'da, Türkiye işçi hareketi tarihinin ilk büyük mitingi olan Saraçhane Mitingi'ni örgütlemekte gösterdiği başarı ise tarihsel değere sahiptir.

¹ Hakan Koçak, "Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları:1950ler", *Toplum ve Bilim*, Sayı:113, s.90-126

² Kemal Sülker, *Türkiye Sendikacılık Tarihi*, İstanbul, Tüstav Yayını, 2004.

³ Yıldırım Koç, "Mahalli Sendika Birlikleri" (131-170), *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar*, İstanbul: Ataol, 1992.

⁴ M.Şehmuz Güzel, *Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984*, 1.Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996

⁵ Ahmet Makal, *Ameleden İşçiye*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

⁶ Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

İİSB aynı zamanda 50 kuşağı sendikacılarının, işçi önderlerinin birçoğu için okul işlevi görmüştür. Son başkanı Avni Erakalın'ın sözleriyle Birlik “işçilerin senatosu” olmuş, siyaset ve sendika(cı)lar arasındaki ilişkilerin yoğun biçimde deneyimlendiği ve tartışıldığı bir platform görevi yapmıştır. ve Bir işçi partisinin gerekliliği fikri bu deneyimin sağladığı birikim üzerinden şekillenmiştir. 1961'de ortaya çıkan Türkiye İşçi Partisi'nin kurucu kadrosu büyük ölçüde İİSB deneyimi içinden gelen sendikacılardan oluşmuştur.

Öte yandan 1952 yılında kurulan Türk-İş ile İİSB arasında bir tür adı konmamış, açığa çıkmamış rekabet, hatta çekişme yaşandığı söylenebilir. Birlik yaşamı boyunca fiilen konfederasyon gibi çalışmıştır. Bu noktada emek hareketimizde bugün bile izleri olan İstanbul ve Ankara sendikacılık ekolleri arasındaki farklılık ve çekişmeye dikkat çekmek gerekir. Ağırlıklı olarak özel sektör işyerlerinde örgütlenme ve mücadele yürütmenin zorluklarıyla baş etmek durumunda olan İstanbul sendikacılarının geliştirdikleri pratikler ve taleplerle; çoğunlukla kamuda örgütlü olan, bunun sonucu olarak da devlet ve iktidarla uzlaşmaya dayalı ilişkiler ve görece daha bürokratik, resmi nitelikli bir sendikacılığa eğilim gösteren Ankara sendikacılarının yaklaşımları arasında küçümsenmeyecek farklar olagelmıştır. 1950'li yıllar boyunca çeşitli vesilelerle gündeme gelen bu ayrımlar, örneğin Saraçhane Mitingi'nin düzenlenme sürecinde belirgin biçimde gözlenir. 1962'de Birliklerin kapatılması kararı ise bir anlamda Türk-İş lehine konulan bir son nokta gibidir. Ama kökleri derinlerde bulunan sosyal ve tarihsel dinamikler 1967'deki DİSK ayrışmasında ve sonraki birçok evrede yeniden ve yeniden ortaya çıkmıştır.

Çalışmamızda önce yerel birliklerin en önemli örneklerinden olan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin kuruluşu öncesinde yaşanan birlik deneyimlerine bakılacak; ardından Birlik'in kuruluş süreci, faaliyetleri, tartışma gündemleri, politik konumu incelenecektir. Birlik'in kapatılma süreci üzerine bir tartışma yapılacak ve günümüz işçi hareketinin gündemiyle paralel bir değerlendirmeye yazı sonlandırılacaktır.

İstanbul'da Sendika Birliklerinin Tarihi

İstanbul'da işçi sendikalarını bir araya getirme ve birleşik bir güç yaratma fikrinin ve uğraşının tarihi eskiye dayanır. Milli Mücadelenin sürdüğü sıralarda, işgal altındaki İstanbul'da çalışma yürüten sendikaları bir çatı altında toplama uğraşı, aynı zamanda yoğun bir siyasi çekişmenin de konusu oldu. İstanbul'da ve giderek ülke çapında bir birlik oluşturma fikri özellikle Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) çekirdeğini oluşturan Aydınlik Grubu'nun başlıca politikasıydı. 1919 yılında bu grubun yasal partisi olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF) çağrı yaparak İstanbul'daki işçi örgütlerini bir araya getiren geniş bir toplantı örgütledi.⁷ İstanbul'daki birçok işyerinden gelen işçi temsilcilerinin katıldığı Ferah

⁷ Oya Sencer, Türkiye'de İşçi Sınıfı Doğuşu ve Yapısı, İstanbul: Habora Kitabevi, 1969, s.279.

Tiyatrosu'ndaki toplantı canlı tartışmalara sahne oldu. Toplantının en önemli kararları arasında seçim sisteminin değiştirilmesi talebi ve İstanbul'dan en az üç işçi milletvekili çıkarılması için çalışma yapılması vardı.

İstanbul'daki farklı eğilimlerdeki işçi örgütlerinin Marksist çizgide bir araya getirme girişimleriyle; Ankara hükümetinin desteklediği Şakir Rasim adlı sosyalist bir tramvay şirketi çalışanının (aynı zamanda ünlü İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Partisi'nin genel sekreterliğini yapmıştır) milliyetçi temelde bir birlik oluşturma çabaları paralel biçimde yürüdü.⁸ 1922 Temmuz'unda Aydınlık Grubu'nun etki alanında olan Türkiye İşçi Derneği'nin girişimiyle bir toplantı yapıldı. Toplantıya ağırlıklı olarak Rum işçileri örgütlemiş olan Beynelmül İşçiler İttihadi'na bağlı sendikalar, Mürettepler Sendikası, Müstakil Sosyalist ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegeler merkezi bir konfederasyon kurulmasının olanaklarını tartıştılar ve özel bir komisyon oluşturdular.⁹ Toplantıda alınan kararlar çerçevesinde oluşturulacak birliğin şartlarının olgunlaşması için İstanbul'da, işçileri birlik olmaya çağıran bildirimler dağıtıldı. Ancak sonuçta istenen birlik yaratılamadı. 20 Aralık 1922'de ise Şakir Rasim'in Genel Sekreteri olduğu İstanbul Umum Amele Birliği (İUAB) kuruldu.¹⁰

Bu arada komünistlerin birlik çabaları sürdü. Komünistler İUAB'nin kuruluşuna şiddetle karşı çıktılar ve başındaki Şakir Rasim'i İngiliz İşgal kuvvetleriyle ilişkisinden dolayı ağır biçimde suçladılar. Birlik çalışmalarına devam eden komünist grup iki oluşumun karıştırılmaması için İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi (İstanbul İşçi Örgütleri Federasyonu) adıyla hazırlık çalışmalarına devam ettiler. Oluşturulması planlanan federasyonun tüzük hazırlama komisyonunda Aydınlık Grubu'nun önde gelen temsilcilerinden bazıları da yer aldı.¹¹ İstenecek birlik gerçekleştirilemediyse de çabalar devam ettirildi.

1923'te işçi kökenli milletvekili Numan Usta'nın (1919 seçimlerinde tek işçi vekil olarak Meclis-i Mebusan'a girmiş, sonra Ankara BMM'de görev almıştır) öncülüğünde ve Aydınlık Grubu'nun da fiili desteğiyle İstanbul'da birlik için toplantılar gerçekleştirildi.¹² Araya giren İzmir İktisat Kongresi çalışmaları nedeniyle toplantılar bir süre yapılamadı. İzmir İktisat Kongresi'nde işçi sınıfını temsil eden ve taleplerini gündeme getiren iki oluşum da İstanbul merkezli İUAB

⁸ Mete Tunçay, 1923 Amele Birliği, İstanbul: Tüstav Sosyal Tarih Yayınları, 2009, s.26

⁹ Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925), İstanbul: BDS Yayınları, 1991, s.210.

¹⁰ Yakın tarihli bir kaynakta İUAB'nin Topkapılı Mehmet Bey adlı eski bir asker tarafından, İstanbul'da Milli Mücadeleye destek için oluşmuş Müdafaa-i Milliye Heyet-i Merkeziyesi'nin 3 Kasım 1922'de tarihli kararı ile 20 Aralık 1922'de kurulduğu ve yapılan ilk toplantıda da Topkapılı Mehmet Bey'in başkanlığa seçildiği bilgisine yer verilir. (Asaf Özkan, Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey, Tarihin Peşinde, Sayı:10 (2013), s.29-62.)

¹¹ Tunçay, 2009, s.26.

¹² Sencer, s.290.

ve Aydınlık Grubu oldu.¹³ Kongrede oluşturulan emekçi grubu iki oluşumun önerilerini birleştirerek ortak bir genel ilkeler listesi oluşturdu.¹⁴ Cumhuriyet tarihinin ilk derli toplu işçi talepleri manzumesi böylece kayıt altına alınmış oldu. Bu taleplerin bir bölümü Kongre'ye katılan diğer gruplarca da olumlu karşılandı, bir bölümü ise işçi grubu dışındakilerce kabul görmedi.¹⁵

Istanbul'da başlayan birlik çabaları bütün Türkiye'yi içine alan bir birleşme fikriyle başlamıştı. Ancak sonra İzmir'deki Kongre sırasında işçi grubunun aldığı kararla emek güçlerinin birleştirilmesinin şehirlerden başlaması politikasına dönüldü.¹⁶ İstanbul İşçi Teşkilatları Heyet-i Müttehidesi, İUAB'nin bütün aleyhte çabalarına karşın düzenli toplantılarına devam etti ve İstanbul'daki emek örgütlenmelerinin büyük bir bölümünü çatısı altında toplamayı başardı. Bu fiili birlik platformunun resmi olarak bir federasyon kurma başvurusunda bulunması ise yaklaşan seçimler nedeniyle ertelendi. Ertelemede, kuruluşun İUAB benzeri seçime dönük bir girişim olduğu yönünde bir algının oluşmaması için gösterilen özen rol oynadı.¹⁷ Ancak sonuçta Birlik'in resmi kuruluşu bir türlü gerçekleşemedi.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında İstanbul'da sendikacılar ve sosyalist siyasetçilerin birleşme çabaları devam etti. 1924 Ağustos ayında resmen kurulan ve Aydınlik Grubunun da desteğini alan Amele Teali Cemiyeti (ATC) çeşitli işkollarını kapsayan şubeler açtı.¹⁸ Şirket-i Hayriye, Gaz Şirketi gibi kuruluşlarda örgütlenmesini geliştirdi. Tramvay, şimendifer işçileri gibi grupların grev girişimlerine öncülük etti. TBMM'de hazırlanmakta olan Mesai Kanunu (İş Kanunu) hakkında görüş oluşturmak ve ilgili komisyona bildirmek üzere ATC tarafından bütün işçi kuruluşlarına yapılan çağrıyla işçi temsilcilerinin bir araya geldiği bir toplantı düzenlendi. 1 Şubat 1925'te Amele Teali Cemiyeti öncülüğünde

¹³ İUAB'nin Kongre Başkanlığına sunduğu rapor için bkz. Tunçay, 2009, s.41-42. Aydınlik Grubu'nun Kongreye sunduğu talepler için bkz. A. Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir: Haberler-Belgeler-Yorumlar, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, 1968, s.167-176

¹⁴ Tunçay, 1991, s.211.

¹⁵ Ahmet Makal, Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1920-1946, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s.210.

¹⁶ Şefik Hüsnü, Türkiye'de Sosyal Sınıflar, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997, s.130.

¹⁷ Gerçekten de İUAB seçimlerde açıkça taraf olmuş ve Birlik başkanı basına şu açıklamayı yapmıştı: “Biz, umum amele Hakimiyet-i Milliye'nin candan taraftarı saltanat-ı ferdîyenin bîaman düşmanyız. Biz hiçbir vakit milli müessesemiz olan Müdafaa-i Hukuk'un gösterdiği vahdet yolundan ayrılmayı düşünmedik ve aramızda hiçbir ferd hiçbir vakit zühur etmeyecektir. Vatan meselesi hususunda amele arasında son derecede vahdet vardır. Gazî Mustafa Kemal Paşa Hazretleri umum milletin rehberidir. Biz daima muhterem müncimizi takip edeceğiz” demiştir. (İleri, 17 Nisan 1339/1923, No:1870) aktaran Tunçay, 2009, s.30.

¹⁸ Erden Akbulut-Mete Tunçay, İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlik Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 2. Cilt, İstanbul: Tüstav Sosyal Tarih Yayınları, 2013, s.184. M.Şehmus Güzel 1924'te İUAB'nin hükümet ve işveren yanlısı tutumunu değiştiremeyeceğini anlayan Şark Demiryolu işçilerinin İUAB'yi terk ederek ATC'yi kurduklarını söyler (Güzel, s.131).

14 sendikadan 150 kadar temsilcinin toplandığı birlik kongresi dikkate değer bir girişimdi.¹⁹ 20 Şubat'ta toplantı bu kez 30 işçi örgütlenmesine mensup temsilcilerin katılımıyla çok geniş bir katılımıla tekrarlandı. 30 bin kadar işçinin temsil edildiği hesaplanan toplantıda emeğin her katmanı yer aldı. ATC sonraki günlerde hazırladığı Mesai Kanunu taslağını Meclise iletti. 1927 yılında 1 Mayıs kutlamaları organize etti, "1 Mayıs Nedir?" başlıklı bir bildiri hazırlayıp dağıttı. Bu broşür nedeniyle Aydınlık çevresinden ve ATC yöneticilerinden 38 kişi İstiklal Mahkemesi'ne sevk edildi ve 7 ile 15 yıl arasından hapis cezalarına çarptırıldı. 1927'deki TKP tutuklamaları sırasında kapatılan Cemiyet 1928'de tekrar açıldıysa da aynı yıl tekrar kapatıldı ve böylece 1946 yılına kadar Türkiye'de bağımsız yasal bir işçi örgütü yaşama şansı bulamadı.²⁰ ATC'nin yönetici kadroları arasında bulunan Yusuf Sidal, Üzeyir Kuran gibi işçi önderleri ise mücadelelerini kapanmadan sonra da farklı yapılar içinde devam ettirdiler ve 1920'lerin mirasını, 1946-47 yıllarındaki yasal sendikacılık hareketine ve hatta DİSK'e kadar taşıdılar.

CHP'nin Korporatist Birlik Politikası

İşçileri kent düzeyinde bir araya getirmek ve birlikte örgütlemek düşüncesi Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) de işçi sınıfının örgütlenmesinin denetim altına alınmasına yönelik temel stratejilerinden biri oldu. 1922'de kurulan İstanbul Umum Amele Birliği bu stratejinin ilk örneği sayılabilir. İstanbul'da kurulan ilk resmi sendika birliği olan İUAB, Milli Mücadelenin ardından geliştirilen ekonomiyi millileştirme politikaları çerçevesinde İstanbul'da kurulmuş bulunan Milli Türk Ticaret Birliği'nin desteğini almış ve yerli sermayeyle uyumlu bir ilişki sürdürmeyi ilke edinmişti.²¹ Bu kesim esnaf ve tüccar örgütlenmelerinin yanı sıra işçileri, "millileşme yönünde açılan iktisadi savaşta", özellikle yabancı sermayeye karşı milli temelde mücadele vermek üzere seferber etmeyi amaçlamaktaydı. İUAB zaman zaman yabancı sermayenin elinde olan işyerlerinde grevler örgütledi ve bu tür işyerlerinde örgütlenmeleri destekledi. Etkinlik gösterdiği kısa zaman dilimi içinde; Bomonti Bira Fabrikası, Haliç Vapur Şirketi, Anadolu-Bağdat Demiryolu Şirketi, Dolmabahçe Havagazı Şirketi ve İstinye Dok Havuzları gibi bazı işletmelerdeki grevleri yönetti, üyeleri adına işverenlerle akitler imzalayarak kazanımlar sağladı.²² 1923'te Cumhuriyetin ilanından üç gün önce yaptığı kongrede Zonguldak, Aydın gibi illerden işçi gruplarının da katılımıyla Türkiye Umum Amele Birliği (TUAB) adını alarak ulusal düzeyde bir örgüte dönüşmeye çalışan Birlik iç çekişmeler ve iktidarın baskısıyla Mayıs 1924'te dağıldı.²³

¹⁹ Akbulut-Tunçay, s.179

²⁰ Çelik, s. 79.

²¹ Güzel, s.130. Birlik faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.Tunçay, 2009.

²² Tunçay, 2009, s.111-117.

²³ Hükümet 8 Aralık 1923'te, kuruluşunun Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğu gerekçesiyle Birlik'i kapatma kararı aldıysa da bir süre daha varlığını sürdürebildi. Ortaya konan gerekçe

CHP, 1930 sonrasında otoriter tek parti iktidarı yıllarında da işçileri kent düzeyinde kurulacak Birlikler yoluyla denetim altına alma yönünde çalışmalar yaptı. Bunlar içinde özellikle 1934 yılında İzmir'de Vali Kazım Dirik tarafından kurulan *İşçi ve Esnaf Birliği* anılmaya değer. Birliğin oluşumu için, her meslek ve/veya işkolundaki işçilerin tek bir dernek veya Birlikte toplanması ve tüm bu yapıların da *İzmir İşçi ve Esnaf Birliği* çatısı altında toplanması öngörülmüştü.²⁴ 1930 yılında Serbest Fırka çıkışında, bu partinin başkanı Fethi Okyar'ın İzmir ziyareti sırasında işçilerin gerçekleştirdikleri kitlesel eylemler ve iş bırakmalar ile TKP'nin kentte işçiler arasında yürüttüğü etkili çalışmalardan duyulan endişe, ülke çapında düşünülen böylesi Birliklerin ilk örnek modelinin burada hayata geçirilmesinin ardındaki asıl nedendir. Amacı, "işçiler ile esnafı rejime her yönüyle faydalı ve bağımlı kılmak" biçiminde belirlenmiş olan Birliğin, meslek esasına göre ve esnafla işçiyi aynı çatı altında toplayacak şekilde örgütlenmesi dönemin halkçılık anlayışını ve sınıfların reddedilmesi yönündeki hakim anlayışı tam olarak yansıtmaktaydı.²⁵ Üye sayısı 1941'de 34 bine kadar çıkan bu birlik istenen sonuçları tam olarak sağlamadıysa da varlığını 1946 yılına kadar devam ettirdi. İstanbul'da benzer bir girişim görülmemiş olması ise ilginçtir. Bugün için bunun nedenlerini bilemiyoruz. Belki de İzmir bir pilot örnek olarak daha başarılı, etkili bulunsaydı İstanbul ve diğer kentlerde de benzer denemelere girişilecekti. İstanbul'un ölçeği, politik ve kozmopolit özellikleri itibarıyla benzer bir organizasyon için uygun bulunmadığı da düşünülebilir.

46 Sendikacılığının Birlik Çabası

1946 yılında Cemiyetler Kanunu'nun sınıf esasına dayalı cemiyetlerin kurulmasını yasaklayan maddesinin yürürlükten kalkmasını izleyen aylarda büyük hızla kurulan ve yaygınlaşan sendikalar emek tarihimizde *46 Sendikacılığı* olarak anılan kısa ama önemli bir kesit yaratmışlardır. Çoğu yine o sırada kurulmuş iki sosyalist partinin öncülüğünde örgütlenen bu sendikalar Cumhuriyet tarihinin ilk bağımsız sendikacılık örneklerini vererek sendika özgürlüğü kavramının somutlaşmasına hizmet etmişlerdir. Bu sendikaların kurulmasına öncülük eden Türkiye Sosyalist

Cemiyetler Kanunu'nda çeşitli derneklerin bir araya gelip birlik kurmaları konusunda bir açıklığın olmaması idi. Yeni İş Kanunu'nda birliklerle ilgili düzenlemeler yapılacağı öngörüldüğünden faaliyetlerini devam ettirebilen Birlik sonunda Mayıs 1924'te hükümetin çıkarttığı zorluklar karşısında kendisini fesh ettiğini duyurdu. Mete Tunçay'a göre TUAB'ın kapatılmasının ardındaki gerçek neden, bir ara Birlik'in başkanlığı için düşünülen Rauf Bey'in hükümete muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı oluşturacak Halk Fırkası içindeki muhaliflerle ilişkisidir (Tunçay, 2009,s.123). Asaf Özkan ise Lozan Antlaşması sonrasında Ankara hükümeti tarafından 2 Ekim 1923'te alınan, İstanbul'daki gizli yapıların lağvedilmesi, kararının bir sonucu olarak kurucu başkan Topkapılı Mehmet Bey'in 18 Ekim 1923'te istifa ettiğini aktarır. Özkan, s.38.

²⁴ Güzel, s.133.

²⁵ Makal, 2007, s.101.

Partisi (TSP) ve Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) büyük ölçüde, o sıralarda illegal faaliyet yürütmek durumunda olan Türkiye Komünist Partisi (TKP) kadroları tarafından oluşturulmuş ve aralarında bazı konularda ciddi ayrılıklar olan iki sosyalist partidir. Aralarında yaklaşım farkı olan konulardan birisi de sendikal örgütlenmenin ölçüğüdür. TSP her işkolunda ulusal düzeyde sendikalar kurulmasını ve bunların merkezi olacak bir işçi konfederasyonunun oluşturulmasını savunurken; TSEKP işyeri ve işletme düzeyinde sendikalar, kent ve bölge düzeyinde sendika birlikleri, işkolu düzeyinde federasyonlar ve bunlar üzerinden oluşacak bir ulusal konfederasyon önermekteydi.²⁶

Her iki parti de önerdikleri örgütlenme modeli çerçevesinde sendikal örgütlerin kurulmasına önayak oldular. TSEKP önerdiği model çerçevesinde Adana, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Samsun'un yanı sıra İstanbul'da da bir Birlik kurulmasını sağladı. Birlik Beşiktaş'taki mütevazı bürosunda etkili bir sendikal örgütlenme içine girdi.²⁷ Fahri Petek anılarında Beşiktaş'ta bulunan Birlik binasında her sendikaya bir büro tahsis edildiğini, bina boyanarak bir tür kulüp biçimine sokulduğunu aktarır.²⁸ Ön cephesinde Birlik'e bağlı tüm sendikaların tabelaları asılı olan binada işçiler için konferanslar verilmekte, boş zamanlarını geçirmeleri için dama ve satranç odaları hizmet vermekteydi. Birlik kimi kaynaklara göre kısa süre içinde 10 bin işçiyi örgütlemeyi başardı.²⁹

Birlik'in yayın organı olan ve TSEKP kadroları tarafından yayınlanan Sendika dergisi 16 sayı çıkabildiyse de İİSB ve bağlı sendikaların çalışmalarını duyurmak konusunda önemli bir işlev yerine getirdi. Aynı zamanda Cumhuriyet tarihinin ilk sendikal yayını olarak bir model oluşturdu. İİSB'nin başkanı olarak görev yapan Hadi Malkoç *Bize Göre Görüşler* adlı bir broşür kaleme alarak Birlik'in temel yaklaşımlarını işçi kitlelerine aktardı.³⁰ Broşürde sendikaların sermaye karşısında yalnız kendi pazarlık güçleriyle yapacakları mücadelelerin sınırlı kalacağı, bu durumda sendikalar arası ilişkilerin de "sempati" düzeyini aşamayacağı vurgulanır.³¹ Sendikalar Birliği'nin, sendikalar arasındaki bu sempati ilişkilerini fiili iş birliğine dönüştürecek ve pazarlık gücünü genel olarak yükseltecek bir araç olduğu anlatılır ve "işçi sendikaları işçi sınıfının öz varlığı ise Sendikalar Birliği bu varlığın kalbi ve gözüdür" ifadesi ile merkezi örgütün önemi üzerinde durulur.

46 Sendikacılığının ömrü son derece kısa oldu. 16 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığının tebliğiyle İstanbul İşçi Sendikaları Birliği de

²⁶ Güzel, s.148-149.

²⁷ Birlik'in kuruluş süreci ve merkez bürosunun açılış töreniyle ilgili edebi bir anlatım için bkz. Zihni Anadol, Kırmızı Gül ve Kasket, İstanbul: Belge Yayınları, 1989, s. 5-10.

²⁸ M. Şehmus Güzel (Yay. Haz.), Fahri Petek Bir Hayat Üç Can, İstanbul: Tüstav Yayınları/Sarı Defter Dizisi, 2009, s.124.

²⁹ Güzel, s.151.

³⁰ M.Şehmus Güzel, Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler), İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1993, s.288.

³¹ İşçi Sendikaları Birliği, Bize Göre Görüşler, İstanbul: 1946, s.10

dahil olmak üzere sol eğilimli işçi örgütlerinin tümü kapatıldı, yöneticileri tutuklandı ve yayınları yasaklandı.³²

Vesayet Altında Kurulan Birlik

1946 Sendikacılığına son verildiği sıralarda iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) bir sendikalar kanununun ve bu kanun çerçevesinde, kendi himayesinde kurulacak yeni sendikaların hazırlığını yapmaktaydı. Hazırlanan 5018 sayılı Sendikalar Kanunu 20.02.1947 tarihinde yürürlüğe girdi. Kanunun çıkışını takip eden aylarda, CHP'nin *Sosyal İşler ve Ekonomi Bürosu* adını taşıyan III. Bürosu tarafından görevlendirilen Rebiü Barkın ve ekibi yeni sendikaların kurulması için yoğun bir mesai başlattılar. Büyük kamu işletmelerine yapılan ziyaretlerle buralarda sendikaların kurulması için çalışmalar başlatıldı. Kısa zaman içinde büyük bölümü CHP'nin himayesinde olmak üzere onlarca sendika kuruldu ve faaliyete geçti. CHP, kontrolü dışında kalan sendikaların bir birlik kurmasından ve bütün işçiler adına konuşmasından kaygılanıyordu.³³ Rebiü Barkın ve ekibi 1946 seçimleri sonrasının politik ortamında farklı etkilere açık bu örgütlerin bir çatı altında toplanması ve böylece kolaylıkla denetim altında tutulmalarını öncelikli bir görev olarak görüyorlardı. Sendika yönetimlerinde yer alan yandaşları aracılığıyla işçi sayısının en yüksek olduğu İstanbul'da bir Birlik oluşturulması için yönlendirme ve destekte bulundular.

İstanbul'da bir sendikalar birliğinin kurulması için dört sendika harekete geçti ve onların çağrısıyla anatüzüğün görüşüleceği ilk toplantıya, o sırada İstanbul'da kurulmuş bulunan 24 sendikadan 17'si katıldı.³⁴ 29 Şubat 1948 tarihinde Haliç Bölgesi Mensucat İşçileri Sendikası'nın Defterdar'daki merkezinde 17 sendikadan üçer temsilcinin yaptıkları bu uzun toplantıda İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin (İİSB) ana tüzüğü için hazırlık çalışmaları başladı. 3 Mart'ta Eminönü Halkevi'nde Çalışma Bakanı T.Bekir Balta'nın da katıldığı ve Birlik kurucusu sendikalara bağlı üyelerin bir araya geldiği bir toplantı düzenlendi.³⁵ Hazırlanan tüzük yapılan değişikliklerle kabul edildi ve 24 Mart 1948 itibarıyla resmi başvuru yapılarak İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ikinci kez kurulmuş oldu. 28 Mart 1948'de Eminönü Halkevi'nde yapılan kuruluş kongresi ile Birlik'in kuruluşu ilan edildi.³⁶ Birlik'in kurucuları şu sendikalardı:

³² Kapatılma operasyonunun ayrıntıları ve arka planı için bkz. Çelik, s.106-110.

³³ Sülker, 2004, s.134.

³⁴ *Hürbilet*, 15 Mayıs 1948, s.1

³⁵ M. Şehmus Güzel, Türkiye'de İşçi Örgütlenmesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniv. SBF. Sos. Pol. Böl., 1982, s.454.

³⁶ *Hürbilet*, 17 Nisan 1948, s.1 ve İİSB Yönetim Kurulunun 1948 Çalışma Raporu, İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1948, s.4.

Mensucat (Tekstil) İşkolundakiler:

- Haliç Bölgesi Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası
- Eyüp-Haliç Mensucat İşçileri Sendikası
- Beyoğlu Mensucat İşçileri Sendikası
- Fatih-Eminönü Mensucat İşçileri Sendikası
- Bakırköy Mensucat İşçileri Sendikası

Tekel'e bağlı işyerlerindeki:

- Likör ve Kanyak İşçileri Sendikası
- Paşabahçe İspirto İşçileri Sendikası
- Tekel İstanbul Bira Fabrikası İşçileri
- Tekel Yaprak Tütün Bakım ve İşleme İşçileri Sendikası
- Cibali Tütün ve Sigara Sanayii İşçileri Sendikası

Diğerleri:

- İstanbul Gıda Sanayii İşçileri Sendikası
- İstanbul Deniz İşçileri Sendikası
- Paşabahçe Şişe ve Cam İşçileri Sendikası
- İstanbul Cibali Kutu Fabrikası İşçileri Sendikası
- İstanbul Demir ve Madeni Eşya Sanayii İşçileri Sendikası

Birlik'in kuruluş toplantılarında yer alan Basın Teknisyenleri Sendikası (BTS), yakında genel kurul yapacaklarını ve nihai kararı burada alacaklarını bildirerek kuruluşta yer almadılar. Öte yandan muhalif eğilimli iki sendikanın da kuruluş çalışmalarında yer almasına engel olundu: İstanbul Tütün İşçileri Sendikası (İTİS) ve İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası (İMİS).³⁷ "İdeolojilerinden şüphe edilen" bu iki sendikanın Birlik kurucusu 16 milliyetçi sendikanın arasına alınmadığı beyan edildi. İTİS 1930'lu yıllardan beri tütün işçileri arasında örgütlenme ve mücadele yürüten TKP kadrolarının oluşturduğu bir sendikaydı. Nitekim sendikanın başkanı da dahil bazı yöneticileri 1951 yılındaki TKP Tevkifatı sırasında tutuklandılar.³⁸ 1948 yılında kurulan sendikanın tüzüğündeki giriş yazısı ve amaç maddesi İİSB'yi oluşturan sendikalarla aralarındaki düşünsel yaklaşım farkını açık biçimde ortaya koymaktaydı. Örneğin tüzüğün giriş bölümündeki şu ifade açık bir muhalefeti yansıtıyordu:

"...20.2.1947 tarihinde de sendikalar kanunu çıkarıldı. **Bu kanun sendika hürriyetini çok daraltıp onu tehdit altında tutmasına rağmen** umumi olarak sendika hareketi ve bu arada sendikamız hızla gelişip kuvvetlenmektedir."³⁹ (vurgu bize ait)

³⁷ Sülker, 2004, s.92.

³⁸ Bu sendika ve temsil ettiği tütün işçilerinin devrimci mücadele geleneği hakkında bkz. Mustafa Özçelik, 1930-1950 Arasında Tütüncülerin Tarihi, İstanbul: Tüstav Yayınları.

³⁹ Özçelik, s.109.

Sonraki günlerde İİSB'nin dışında kalan ve onun iktidar partisinin vesayeti altında olmasına eleştiriler getiren Basın Teknisyenleri Sendikası da İİSB yöneticileri tarafından şiddetli biçimde eleştirildi ve suçlandı.⁴⁰

İİSB'nin ana tüzüğünde kuruluş amacı şöyle belirtilmişti:

"İİSB'nin gayesi, üyesi bulunan sendikaların elbirliği ile ve ahenkdar bir tarzda çalışmalarını temin etmek, üyelerinin münferiden yapamadıkları teşebbüslerde bulunmak, **yurdumuzda diğer sanayi bölgelerinde de işçi sendikalarının kurulması için çalışmak** ve bu sendikalarla üyeleri arasında irtibat, iyi münasebetler ve işbirliği temin etmektir."(vurgu bize ait)

Kemal Sülker tüzüğünde yer alan ve yukarıda vurgulu olarak verilen ifade nedeniyle İİSB'nin "Türkiye'deki bütün işçi hareketlerini yönetecekmiş gibi geniş bir kimlikle" kurulduğu yorumunu yapar.⁴¹ Gerçekten de İİSB kısa süre içinde Türkiye'nin farklı yerlerindeki sendikaların birlikler kurmaları için öncülük etti. Zaman zaman ülkedeki tüm işçiler adına konuştuğu izlenimini verdi. Dönemin Çalışma Bakanları tarafından ziyaret edildi; TBMM'ye, bakanlıklara, hükümete ve ilgili makamlara tüm işçiler adına talepler iletti. Başka bölgelerde birliklerin kurulmasına öncülük etti, destek sundu. İİSB 1952 yılında ilk konfederasyon Türk-İş'in kurulmasına kadar bir ulusal merkez gibi hareket etti.⁴² Daha sonraki yıllarda da Birlik ile Türk-İş arasında gizli bir rekabet yaşandı.

Birlik bu dönemde adeta yarı resmi bir devlet sendikası gibi çalıştı. Bakanlıklarla, hükümetle yakın ilişkiler içinde bulundu ve başta Rebiü Barkın olmak üzere ilgili CHP kadrolarının doğrudan yönlendirmesi, vesayeti altında faaliyet yürüttü. Çalışma Bakanıyla, milletvekilleriyle, valiyle görüşmeler, istişareler ve resmi makamlara yapılan şikayetler Birlik'in başlıca pratiklerini oluşturdu.⁴³ Buna karşılık dönem içinde giderek canlılık kazanan grev hakkı tartışmasında Birlik CHP çizgisini sıkı bir biçimde takip etti. Yayın organı *Hürbilet*'te geçmişte yapılan başarısız grevlerden örnekler verildi, işçilerin büyük çoğunluğunun talepleri arasında grev hakkının olmadığı kanıtlanmaya çalışıldı.⁴⁴

⁴⁰ Örnek olarak bkz. *Hürbilet*, 14 Ağustos 1948, s.1 ve 3.

⁴¹ Sülker, s.92.

⁴² Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi-Osmanlı'dan 2010'a*, Ankara: Epos Yayınları, 2010, s.162.

⁴³ Örnek olarak bkz. "Çalışma Bakanımız R.Şemsettin Sirer tetkiklerini bitirerek Ankaraya Döndü", *Hürbilet*, 16 Mart 1949, s.1 (Bakan bu gezisi sırasında İİSB'ye de uğramış ve sorunları dinlemiştir). "Ç. Bakanı B. Sirer İst. İşçi Sendikaları Birliğinde", *Hürbilet*, 5 Ağustos 1949, s.1. (Gazetenin haberine göre Birlik'i ziyaret eden bakan kendisine yöneltilen sorulara "ikna edici" yanıtlar vermiştir). "Sendikalar Birliği Valiyi Ziyaret Etti", *Hürbilet*, 28 Ekim 1949, s.1. (Habere göre işçiler yeni validen çok şey beklemekte dirler).

⁴⁴ "Çalışma Bakanının Beyanati İyi Karşılandı Son Saat Gazetesinin İşçi Adına Yayıgarası Teessür Yarattı", *Hürbilet*, 11 Kasım 1949, s.1.

Birlik o sıralarda gündeme gelen İş Kanunu'nda yapılması öngörülen değişikliklerle ilgili rapor hazırlayarak görüşlerini kamuoyuyla paylaştı,⁴⁵ altı işkolunda sendika kurulmasına öncülük yaptı, bazılarında ise (özellikle tekstil işkolunda) sendikaların birleşmesi için çaba sarf etti, konferanslar ve seminerler düzenledi.⁴⁶

Istanbul Sanayi Birliği ile İİSB tarafından ortak bir *Anlaşma ve Uzlaştırma Kurulu* oluşturuldu. İşçi ve işverenler arasında çıkan anlaşmazlıkların mahkemelere gitmeden çözülmesi amacını güden bu kurul erken dönem bir sosyal diyalog mekanizması olarak değerlendirilebilir. Kurul aynı zamanda vasıflı işçi arayan işverenlerle iş arayan işçileri buluşturma gibi bir gayeye de sahipti. Bunun için İİSB tarafından işçilere bonservis verilmesi öngörülmüştü. Etkili biçimde yaşama geçmemiş olsa da bu ve benzeri projelerin arkasında, işçi ve işveren ilişkilerini milli çerçevede ahenk içinde sürdürmek isteyen CHP'nin korporatist stratejisinin izleri görülebilir.

CHP, örgütlü çıkar gruplarının denetim altında temsilini ve sınıf çıkarlarının devletin gözetiminde uzlaştırılmasını ilke edinen temel stratejisi olarak korporatizmi benimsemiştir. İşçilerin sendikalarda örgütlenmesi ve bu sendikaların milliyetçi fikirler temelinde, devletin denetiminde faaliyet yürütmeleri, olası bir sınıf kavgasının önlenmesi bu stratejinin başlıca hedeflerini oluşturur. Bu strateji Mayıs 1950 seçimlerine kadar özellikle de partinin işçilere dair politikalarını uygulayan Rebi Barkın gibi isimler tarafından etkili biçimde yürütülür. Barkın bizzat partinin örgütlediği sendikalardan beklentisini şu ifadelerde ortaya koyar: “*Sendikalardan bizim en büyük istifademiz bunların vasıtasile işçi arasına nüfuz etmemiz olmuştur. Sendikalar bize karşı kapalı olan geniş bir aleme nüfuzu temin eden delikler ve kapılardır.*”⁴⁷ Böylece sendikalar işçilerin taleplerini partiye ve devlete taşıyan aracı kurumlar olarak işlevlendirilirler.⁴⁸

İİSB'nin İstanbul sınırlarını aşan ölçek genişletme politikasının arkasındaki Birlik üzerinden tüm işçi hareketini denetim altına almaya çalışan CHP'nin etkisini gözden kaçırmamak gerekir. Birliğin 2. Genel Kurulunun ardından CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda "sendikalar ve Birlik bize bağlıdır, tavsiyelerimize riayet etmektedir" ifadesi kullanılır.⁴⁹ CHP adına İstanbul'daki işçiler ve sendikalar içinde çalışmalar yapmakla görevlendirilmiş olan Rebi Barkın parti yönetimine sunduğu rapor ise durumu tüm çiplaklığıyla ortaya koymaktadır:

⁴⁵ *Hürbilet*, 8 Ocak 1949, s.3

⁴⁶ "İşçi Sendikaları Birliği Yönetim Kurulu 1949 Yılı Çalışma Programını Hazırladı", *Hürbilet*, 1 Ocak 1948, s.1.

⁴⁷ BCA.CHPK. Katalog no. 490.01/ 1439.8.1. Rebi Barkın tarafından CHP Genel Sekreterliğine sunulan, 13.9.1949 tarihli, "İşçi sendikaları ve işçilerin teşkilatlandırılması hakkında rapor",

⁴⁸ CHP, DP ve sosyalistlerin Türkiye'de işçi sınıfı oluşumunda belirleyici olan temel stratejileri hakkında ayrıntılı değerlendirme için bkz. Hakan Koçak, "Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler", *Toplum ve Bilim*, Sayı: 113 (Mart 2008)

⁴⁹ Makal, 2007, s.245.

"Kurulan sendikalar bizi geniş işçi muhitleriyle temasa getirmişlerdir. Sendikalar kurulup geliştirildikten sonra bunları birleştirerek bir federasyon [İİSB'yi kast ediyor] kurduk. Bu teşekkül açıkça partimize taraftardır ve bu hal muhalefetin daima tenkidine ve hücumuna mevzu teşkil etmekte ve sendikalar birliği CHP'nin bir organı olarak gösterilmektedir.⁵⁰"

Sendikalar üzerinde CHP hegemonyası kurmak ve bu yolla gitgide partiden uzaklaşma eğilimindeki işçi sınıfını kazanmak için açıkça faaliyet yürüten Rebi Barkın ve ekibi kamuoyu önünde ve muhalefet karşısında bu durumu örtmeye, inkâr etmeye çalışmaktan da geri durmamaktaydılar. Sendikaların ve Birlik'in siyasetin dışında kalması gerektiğini sürekli ve abartılı biçimde dile getirmekteydiler. Oysa İİSB açıkça Barkın'ın doğrudan yönlendirmesi altındaydı. Yalnızca Birlik'in kuruluşunda değil, sonraki yürüyüşünde de Barkın etkin ve belirleyici bir aktör olarak rol oynadı. Nitekim CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği bir raporda bunu olanca açıklığı ile aktarır.⁵¹ Raporda İİSB'nin 5 Aralık 1948 tarihinde yaptığı kongrenin "*basında CHP lehine yeterince yer almayan*" tarafları özetlenmektedir. Barkın burada, kongreden önce yönetime seçilecek sendikacıların kendisinin telkinleriyle belirlendiğini, kongre divan başkanlığına Sabahattin Selek'in seçtirildiğini, tek muhalif sendika olarak gözükten Eyüp Mensucat İşçileri Sendikası'nın etkisizleştirildiğini anlatır. Ona göre delegelerin kongreye katılan CHP'li milletvekillerini ve özellikle kendisini yoğun biçimde alkışlamaları da partinin işçiler arasında artan sempatisine delâlettir.

Raporun yazıldığı sıralarda kongreyi eleştiren sosyalist çizgideki Beşer gazetesinde yayınlanan bir yazıda; "*işçi sınıfının dağılmak olmasındansa teşkilatlı olarak kendi diktatörlüğü altında bulunmasını muvafık gören Peker, kökü CHP'nin içinde sendikaların kurulmasını tercih etti. Bu işe de meşhur doktor Rebi Barkın'ı memur etti*" yorumu yapılmaktadır.⁵² Birlik'in yayın organı *Hürbilek*'te bu yazı şiddetle eleştirilir ve Barkın'ın sendikalara müdahalesinin bir dedikodu olduğu, solcuların aslında onun milliyetçi kimliğinden rahatsız oldukları belirtilir.⁵³

Birlik'in, kuruluşundan birkaç ay sonra *Hürbilek*'te yayınlanan mektubunda "sendikaların kanun gereği siyasetle iştigal edemeyecekleri" nin altı çizilir, sendikaların siyasi partilere doğrudan destek olmamaları gerektiği ve zaten üyelerinin heterojen siyasi eğilimleri nedeniyle de olamayacakları vurgulanır. Sendikaların siyasi partiler karşısında "dimdik ve müstakil birer teşekkül" olarak durmaları, "hiçbir partiyi gücendirmeden, hiçbir partiye zaaf göstermeden" davranılması gerektiği söylenir.⁵⁴ Aziz Çelik mektupta ortaya konan yaklaşımı "partilerüstü sendikacılık"

⁵⁰ BCA. 490.01/1439.8.1. (13.9.1949 tarihinde Rebi Barkın tarafından CHP Genel Sekreterliğine sunulan; "İşçi Sendikaları ve İşçilerin Teşkilatlandırılması Hakkında Rapor")

⁵¹ BCA. 490.01/1455.8.1. CHP Genel Sekreterliğine gönderilen, 14.12.1948 tarihli, Dr. Rebi barkın imzalı rapor.

⁵² *Beşer*, Ocak 1949

⁵³ *Hürbilek*, 8 Ocak 1949, s.1

⁵⁴ *Hürbilek*, 14 Ağustos 1948, s.1

anlayışının ilk açık metinlerinden biri olarak değerlendirir ve Türkiye sendikacılık hareketinde uzun yıllar benimsenen ve eleştirilere uğrayan bu yaklaşımın "yerli" (ABD sendikacılığıyla temas öncesinde ortaya çıkması bağlamında, ondan bağımsız olarak gelişen anlamında) bir eğilim olduğuna işaret eder.⁵⁵ Ancak pratikte olup bitenler bu yaklaşımın Birlik'in o dönemdeki resmi yaklaşımı olduğu, perde arkasında CHP'nin siyasi vesayetinin somut biçimde işlediği anlaşılmaktadır.

Makal'in yerinde saptamasıyla CHP kendi çıkarttığı Sendikalar Kanunu'nun sendika-siyaset ilişkisi konusundaki sınırlamalarını, kendi faaliyetleri için geçerli saymamaktaydı.⁵⁶ Üstelik partinin İİSB ve bağlı sendikalarla ilişkisi salt siyasi değil aynı zamanda mali bağımlılık boyutu da içermektedir. CHP, Barkın ve ekibi eliyle yönlendirmek istediği sendikalara ve Birlik'e sistematik biçimde parasal destekte bulundu. Bu yardımlardan aslan payını ise İİSB aldı.⁵⁷

Ancak bu vesayet ortamı Birlik içinde ve dışında tepkilere de neden oluyordu. Demokrat Parti'nin etkilediği geniş işçi kesimleri ve onların sendikalardaki temsilcileri açısından Birlik'in bu kadar açık biçimde CHP vesayeti altında yol alması kabul edilebilir değildi. En büyük ve sürekli direnç Eyüp-Haliç Mensucat İşçileri Sendikası'ndan geldi. Adını daha sonda İstanbul Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası (İMSİS) olarak değiştirecek olan bu sendikanın yöneticileri Birlik kongresini CHP'li yöneticilerin idare etmesine itiraz etiler, işkolunda yaşanan işsizlik sorununu kamuoyu gündemine taşımak için bir miting düzenlemek istediler. Miting kararını benimsemeyen İİSB yönetimi engel olmak için birçok yol denedi ve mitingin istenenden çok daha zayıf biçimde toplanmasına neden oldu. Birlik başkanı Zühnü Tetey bu sırada yaptığı açıklamada "protestoların, mitinglerin ve gürültülü toplantıların davanın sonuçlanmasını geciktireceğini" söylemekteydi.⁵⁸

Bu ve benzeri çatışmalar giderek yeni bir Birlik arayışını gündeme getirdi. Sonunda daha önce İİSB'ye katılmayan ya da İMSİS gibi muhalif olarak yer alan sendikaların bir araya gelmesiyle Şubat 1950'de Hür İşçi Sendikaları Birliği (HİSB) doğdu.⁵⁹ İki Birlik arasında sert tartışmalar ve karşılıklı suçlamalar yaşandı. 14 Mayıs 1950'de DP'nin büyük başarıyla kazandığı seçimlerden sonra iki Birlik arasında birleşme çabaları ortaya çıktı. İİSB seçimlerden kısa süre sonra yaptığı açık çağrıyla HİSB'ni birleşmeye çağırıldı.⁶⁰ 30 Temmuz 1950'de İİSB'nin Paşabahçe'de yaptığı toplantıda iki birliğin birleşmesi kararı alındı. Tartışmalar ve gerilimlerin ardından iki birliğin delegelerinin katıldığı ortak bir kongre düzenlendi ve sonunda 10 Eylül 1950'de iki birlik bu kez İstanbul Milli İşçi Sendikaları Birliği adıyla aynı çatı altında birleşti. Taraflar arasındaki çatışmalar yeniden Birlik'in içine taşınmış oldu.

⁵⁵ Çelik, s.277

⁵⁶ Makal, , s.252.

⁵⁷ Dönem içinde sendikalara ve sendikacılara yapılan söz konusu yardımlarla ilgili ayrıntılı bir döküm ve değerlendirmeler için bkz. Makal, 2007, s.248-252 ve 263-265.

⁵⁸ *Hürbilet*, "Zühnü Tetey'in Beyanatu", 26 Ağustos 1949, s.1.

⁵⁹ Sülker, s.146-148.

⁶⁰ *Hürbilet*, 10 Haziran 1950, s.1

Ancak bu kez iktidarda bulunan DP taraftarları daha güçlü konumdaydılar. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların sonucunda 25 Mart 1951'de olağanüstü kongreye gidildi ve DP yanlısı adaylar daha çok oy alarak yönetimde ağırlık oluşturdu. Öte yandan bu kongrede yabancı konuklar da vardı. Özellikle de ismi Türkiye sendikacılık tarihinde sıkça anılan, sonraki yıllarda CIA adına çalıştığı anlaşılacak olan, Amerikan Emek Federasyonu (AFL) Avrupa temsilcisi Irwing Brown'ın yeni gelişen Türkiye sendikacılık hareketini yönlendirme gayretini göstermesi açısından katılımı dikkat çekicidir.

Bakanlar Kurulunun "milli" ibaresini uygun bulmaması nedeniyle Birlik 20 Ocak 1952'de yaptığı kongrede yeniden İİSB adını aldı.⁶¹ İİSB içindeki gerilimler bu tarihten sonra da devam etti ve kapanışa kadar da hiç bitmedi. Partizanca bir tarzda ortaya konan siyasi farklılıklar ve buna eşlik eden kişisel hırslar, deneyimsizlikler, kuşaklar arası çatışmalar gibi nedenlerle Birlik; istifaların, olağanüstü kongrelerin, tüzük değişikliklerinin sıklıkla yaşandığı bir platform olarak varlığını sürdürdü. Yazımızın ana teması itibarıyla bu yoğun süreçlerin ayrıntılı bir anlatımına girişmeyeceğiz.⁶² Ancak sayılan tüm olumsuzluklara karşın, İİSB'nin kısa sayılabilecek hayatı içinde işçi hareketi açısından pek çok önemli girişim ve eylemin tartışılmasına ve/veya hayata geçirilmesine zemin oluşturduğunu da belirtmemiz gerekir. Birlik bir sendikacı kuşağının yetişmesinde kritik rol oynadı. Türkiye işçi hareketinin deneyim havuzuna büyük katkı sağladı. Devam eden bölümde Birlik'in faaliyet ve eylemlerine dair bir özet sunacağız.

1950'lerde Birlik'in Başlıca Eylem ve Faaliyetleri

İİSB 50'li yıllar boyunca Türkiye işçi sınıfının temsilinde çok önemli bir yer tuttu. Sedat Ağralı "konfederasyon olmadan önce, bir bakıma İİSB bu şehrin değil, Türkiye'deki işçileri temsil eden bir karakter taşıyordu" sözleriyle bu durumu net biçimde orataya koyar.⁶³ Ağralı'ya göre federasyon ve sendikalardan çok önde İİSB'nin sesi duyulmaktadır. İİSB'nin son başkanı olan Avni Erakalın, kamuoyunda çok bilinmese de Birlik olarak 50'lerde ve 60'ların başlarında birçok eylem örgütlediklerini, farklı işkollarındaki işçilere ve sendikalara destek olduklarını anlatır.⁶⁴

İİSB kuruluşundan itibaren örgütsüz işkollarındaki işçilerin örgütlenmesi için sendikaların kuruluşuna öncülük etti. Öncelikle lastik-kauçuk, elektrik, tramvay ve

⁶¹ Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, C.II, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, 1998, s.60

⁶² Birlik içinde yaşanan tüm bu olaylarla ilgili ayrıntılı bilgilenme için bakılacak en kapsamlı kaynaklar döneme bizzat tanıklık eden Kemal Sülker'in kaynakçamızda yer alan eserleridir.

⁶³ Sedat Ağralı, Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı, İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1967, s.50.

⁶⁴ Avni Erakalın ile 3.3.2007 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme (Görüşmeyi gerçekleştirenler: Aziz Çelik ve M.Hakan Koçak)

otobüs, inşaat gibi önemli işkollarında sendikaların kurulması için çalışmalar yaptı, buralardaki işçilerin sendikalaşma çabalarını destekledi.⁶⁵ Başta Mensucat olmak üzere işkollarındaki birbirleriyle rekabet halinde olan sendikaları birleştirmek için çalışmalar yürüttü.

Sendikaların aralarında veya kendi içlerinde yaşanan sorunlar Birlik gündeminde yer aldı. Birçok olayda Birlik bu sorunların çözüme ulaştırılmasında etkin rol oynadı. Örneğin 1958 yılında Cam-İş Sendikası'nın içinde ciddi huzursuzluklar yaşanmaya başlandı. Bir önceki başkan Lütfü Ak İİSB'ye gönderdiği yazıda, yeni yönetimin hesaplarda bulduğu açık nedeniyle eski yönetimi mahkemeye ve haysiyet divanına verdiğini bildirdi.⁶⁶ Ak yazısında, ortaya çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle sendikanın bölünme noktasına geldiğini, birçok üyenin istifayı düşündüğünü ifade ederek İİSB'den bu konuda girişimde bulunmasını talep etti. Talebi kabul eden Birlik adına üç temsilcinin ve İ.Cam-İş'in eski ve yeni yöneticilerinin katıldığı bir toplantıyla bu mesele çözüme kavuşturuldu, varılan netice katılımcıların tümünün imzaladığı bir protokole dönüştürülerek ilan edildi.⁶⁷ Böylece İİSB'nin de desteğiyle, parçalanma noktasına gelen sendika tekrar toparlandı ve yoluna devam edebildi.

Birlik gündeme getirilen kanun tasarılarıyla ilgili talepler, öneriler hazırladı ve bunları uygun platformlara taşıdı. İş Kanununun bazı maddelerinin işçiler lehine yeniden düzenlenmesi, İşçi Sigortaları Kurumu'nun daha etkili biçimde çalışması gibi konularda girişimlerde bulundu. Yıllık ücretli izin kanunu için ciddi çalışmalar yapıldı. Milletvekilleri bilgilendirildi, Birlik'i ziyaret eden siyasi parti liderlerine talepler sunuldu, Çalışma Bakanı nezdinde lobi faaliyeti yürütüldü.⁶⁸ Tüm bu çalışmaların sonunda girilen umutlu bekleyişe rağmen yasanın çıkması ancak 1960 yılında gerçekleşebildi.

Sendikaların daha esaslı bir etki gücü elde etmeleri 1950 yılında çıkarılan kanunla, toplulukla iş ihtilafı çıkarabilme yetkisi elde etmelerinden sonra olabilmıştır.⁶⁹ Bu tarihten sonra çıkarılan iş ihtilafı sayısı hızla artmış ve dönemin

⁶⁵ İİSB 1948 Çalışma Raporu, s.19-20.

⁶⁶ KİSA, İİSB Başkanlığına gönderilen 15.12.1958 tarihli Birlik İdare Heyeti Azası Lütfü Ak imzalı yazı.

⁶⁷ KİSA, İİSB adına İbrahim Denizcier, Melih Dölen, Avni Erakahn ve 13 İ-Cam-İş yöneticisinin imzaladığı 23.12.1958 tarihli protokol metni.

⁶⁸ İİSB 1954-1956 Devresi Faaliyet Raporu, İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1956, s.17.

⁶⁹ Söz konusu kanun İş Kanunu'nun bazı maddelerini tadil eden 25.1.1950 tarih ve 5518 sayılı kanundur. Bir işyerinde işçi mümessilleri ya da sendikalarca temsil edilen işçilerle, işveren arasında toplu bir iş uyuşmazlığı oluştuğunda bunun belli bir prosedür çerçevesinde önce İl Hakem Kurulu'nda, buradan çıkan karara tarafların itirazı durumunda ise Yüksek Hakem Kurulu'nda, devletin hakemliğinde çözüm bulunmasını öngören zorunlu tahkim sistemi ilgili yazında iş ihtilafı başlığında ele alınır.

sosyal siyaset yazınında da, “fıkrî bir inkişafın tezahürü olarak değerlendirilmiştir.”⁷⁰ İİSB bu düzenlemenin yapılmasında da etkili oldu.⁷¹ Sonraki yıllarda iş ihtilaflarının çözümünde en üst merci olan Yüksek Hakem Kurulu’nun oluşum ve işleyiş biçimi ciddi eleştirilere konu oldu. 16 Ağustos 1953 tarihinde İİSB tarafından Taksim Kristal Gazinosu’nda gerçekleştirilen kalabalık bir toplantı ile hakem kurullarının işçinin hak ve hukukunu koruyamadığı, açılan ihtilafların büyük bölümünün işveren lehine neticelendiği eleştirileri kamuoyuyla paylaşıldı.⁷² Toplantıda söz alan sendikacılarla ilgili soruşturma yürütüldü ve aralarında Cam-İş yöneticisi Hasan Türkyay’ın da bulunduğu bazı sendikacılar hakkında hapis istemiyle dava açıldı. Dava sonunda Türkyay ve diğer sendikacılar beraat ettiler.⁷³ Tüm bu çabaların sonucunda YHK’nın yapısı ile ilgili yasal değişikliğe gidildi; böylece Kurul’da işçi ve işveren temsilcilerinin de yer alması sağlandı.⁷⁴

İstanbul Sanayi Odası ile oluşturulan ortak komisyon Birlik’in sosyal diyalog arayışı olarak ilgi çekicidir. Bu bağlamda Sanayi Birliği ile İİSB temsilcilerinden oluşacak, işçi-işveren arasındaki ilişkileri düzenlemek ve ortaya çıkacak iş ihtilaflarını resmi kanallara dökülmeden halledecek ortak bir kurul önerisi getirildi ve kabul gördü. Sanayi Birliği ile işverenlerin sendikalara karşı olumsuz tutum geliştirmelerinin önlenmesi, Sanayi Birliği üyelerinin işe alırken sendika üyelerini tercih etmeleri ve ortak kurulun işçi-işveren sorunlarını çözümü konusunda rol oynaması gibi noktalarda ilke kararları alındı.

Diğer yandan işverenlerce sendika yöneticilerine, temsilcilerine yapılan baskılar ve işten çıkartmalar da İİSB’nin gündeminde sık sık yer aldı. Birlik temsilcilerin işe iadeleri için İl Hakem Kurulu düzeyinde girişimlerde bulundu, bu durumda olanlara hukuki destek verdi.⁷⁵ İşverenlerle görüşmeler gerçekleştirdi⁷⁶

⁷⁰ İlhami Coşkundeniz, “Toplulukla İş İhtilafları, Hazırlanması ve Yürütülmesi Meseleleri”, Sosyal Siyaset Konferansları, Yedinci Kitap (1955), 61-82

⁷¹ İİSB 1949 Yılı Çalışma Raporu, İstanbul: Raşit Bütün Matbaası, 1949, s.6

⁷² Cam-İş, “Hakem Kurullarını Protesto Maksadıyla Yapılan Bir Toplantı”, Yıl:1, Sayı: 11(9.9.1953), s.1

⁷³ Cam-İş, “Hasan Türkyay Beraat Etti”, Yıl:2, Sayı: 22(1.8.1954), s.1

⁷⁴ İstanbul İşçi Sendikaları Birliği, 1953-1954 Devresi 14 Aylık Faaliyet Raporu, İstanbul: Faik Paran Matbaası, 1954, s.13-14.

⁷⁵ Örneğin Petrol-İş Sendikası Genel Başkanı ve aynı zamanda Sokoni Vakum işyeri temsilcisi olan Ziya Hepbir’in işe iadesinin sağlanması için Birlik toplantılar gerçekleştirdi, İl Hakem Kurulu nezdinde girişimlerde bulundu. Cam-İş Sendikası 1953 yılında çeşitli işyerlerinde işten çıkartılan ya da işverenle ihtilaf yaşayan şube yöneticileri ve temsilcilerinin Birlik avukatlarından hukuksal destek alması için başvurularında bulundu (Örnek olarak bkz. KİSA, İİSB’ye gönderilen İst. Şişe ve Cam Sanayii İşçileri Sendikası Y.K. başkanı Hasan Türkyay imzalı, 20.4.1953 tarih/206 sayılı ve 05.06.1953 tarih/187 sayılı yazılar)

⁷⁶ 1960 yılında Cam-İş Sendikasının Genel Kurulunda işveren Şahap Kocatopçu’nun yuhalanarak protesto edilmesi üzerine işyeri temsilcilerinin işten çıkartılması hadisesinde Sendika Birlik’ten destek talep etti (KİSA, İst. Şişe ve Cam İşçileri Sendikası Başkanı Lütfü

konuyu kamuoyu gündemine taşımak için çalıştı. Aşağıda görüleceği üzere dönem dönem yoğunlaşan bu gibi durumlar için miting girişimlerinde bile bulundu.

Birlik düzenlediği eğitim seminerleri ile işçilerin hakları konusunda bilinçlenmeleri ve sendika yöneticilerinin donanımlarını artırmaları için destek sağladı. Marshall Yardımı çerçevesinde gündeme gelen sendikacılık kurslarına birçok sendikacı katıldı. 1954 yılında başlatılan İşçi Yetiştirme Seminerleri Çalışma Bakanlığı ile işbirliği halinde, yüzlerce sendika üyesinin katılımı ile gerçekleştirildi.⁷⁷

Istanbul işçilerinin en temel sorunu olan konut sorunu konusu da Birlik'in hep gündeminde oldu. Raporlarda "İstanbul işçisinin en büyük üzüntüsü meskensizliktir" ifadelerine yer verildi.⁷⁸ Bu soruna çözüm bulmak için İİSB konut kooperatifleri kurulmasına öncülük etti. İstanbul'un işçilerin yoğun olduğu semtlerinde işçi konutları yapılması için çalışmalar yürüttü. 1950 yılında Birlik yönetim kurulunun verdiği kararla kurulan ve Birlik'in adını taşıyan yapı kooperatifi yüzlerce sendika üyesini ortak yaptı ve İstanbul'un beş semtinde arsa satın alarak inşaata girişti.⁷⁹ Valilik ve Belediyeden istediği kolaylıkları göremediye de Çalışma Bakanlığının da desteğiyle İhtiyarlık Sigortası fonlarından büyük ölçekli kredi desteği sağladı. Sonraki yıllarda kooperatifin performansı Birlik'in umut ettiği düzeyde gerçekleşme de, dönemin işçiler açısından en ciddi meselelerinden biri olan mesken sorununun çözümünde örnek bir çalışma oldu.

Birlik'in Grev Hakkı İsrarı

DP iktidar olduktan kısa süre sonra hazırlanan grev kanunu tasarısı metni Çalışma Bakanlığı tarafından incelenmesi için İİSB'ye gönderildi.⁸⁰ Tasarı incelendi ve öneriler geliştirildi. Ancak grev konusunda getirdiği ciddi sınırlamalar yüzünden sendikacılar tarafından benimsenmedi. Tasarıyı protesto etme girişimleri bile görüldü. Birlik'e bağlı Basın Teknisyenleri Sendikası tasarımı protesto etmek için Beyazıt'ta bir miting yapma önerisi getirdi, ancak öneri Birlik yönetim kurulu tarafından uygun bulunmayarak yerine basın toplantısı yapılması kararı verildi.⁸¹

Birlik'in her çalışma raporunda grev hakkı için yapılan çalışma ve girişimlere değinildi. 1953-1954 Devresi Faaliyet Raporu'nda üzerinde titizlikle durulan grev hakkının bu dönemde de tanınmamış olmasından duyulan üzüntü dile getirildi. Birlik yönetimi grev hakkını ilk tanıyan olarak işçi tarihinin özel sayfalarına geçme

Ak tarafından İİSB'ye gönderilen 12 Ekim 1959 tarih ve 13 sayılı yazı). Konuyla ilgili olarak Birlik yöneticilerinden beş sendikacı bir komisyon oluşturular ve işten nezdinde girişimlerde bulundular (KİSA, M.İnhanlı, S.Demirsoy, M.Dölen, İ.Denizcier, M.Şahin imzalı İİSB İdare Heyeti Başkanlığına yazılmış 15.12.1959 tarihli rapor)

⁷⁷ İİSB, 54-56, s.44

⁷⁸ İİSB 1952-1953 Devresi Faaliyet Raporu, İstanbul: 1953, s.22

⁷⁹ İİSB, 52-53, s.21-22

⁸⁰ *İşçi Hakkı*, "Grev ve Lokavt Tasarısının Mühim Esaslarını Yazıyoruz", 12 Temmuz 1951

⁸¹ *İşçi Hakkı*, "Miting Yerine Basın Toplantısı", 9 Ağustos 1951

fırsatı olduğunu ve kendilerinin bu şerefi Adnan Menderes hükümetinden beklediklerini belirtti. 1954-1956 raporunda ise grev hakkı konusuna daha geniş yer ayırdı. "*Grevsiz sendikaların ceryansız ampülden farksız olduğu*" belirtilerek, Batı demokrasilerinde asırlık mazisi olan grevin Türk işçisine de verilmesinin gerekliliği vurgulandı. Ancak bu arada talep edilenin siyasi grev olmadığı, bu tür grevlerin başka ülkelerde yıkıcı sonuçlar doğurduğuna da dikkat çekilmekteydi.

1954 yılı Şubat ayında gerçekleşen II. Çalışma Meclisi'nde sendikacılar Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanan gündeme toplu iş sözleşmesi ve grev haklarının da eklenmesini talep ettiler. Bu talep işveren ve Bakanlık yetkililerini şaşırttı ve onlar tarafından şiddetle reddedildi.⁸² Fakat sendika liderleri Meclisin toplantılarında söz alıp toplu sözleşme ve grevi savunan konuşmalar yapınca işverenler salonu topluca terk ettiler. Meclisin faaliyetine devam edebilmesi yine sendikacıların gayretleri sonucu olabildi.

İİSB 1955'te o zamana dek bir türlü tanınmamış olan grev hakkı için kampanya başlattı.⁸³ 20 Şubat 1955'te başlayan kampanya Birlik merkezinde üye sendika yöneticilerinin katıldığı bir basın toplantısı ile açıldı. Sonrasında sendika kongrelerinde yapılan konuşmalarla yaygınlaştırıldı. Konuyla ilgili bir heyet Ankara'ya gönderilerek milletvekilleriyle, eski ve yeni çalışma bakanlarıyla görüşmeler yaptı. Birlik merkezini ziyaret eden siyasi parti liderlerinden de grev hakkı konusunda çalışma yapmaları talep edildi ve konuyla ilgili kanun teklifi hazırlanacağı yönünde taahhütler alındı.

Kampanyanın etkisiyle gazete ve dergilerde akademisyenler ve yazarlar tarafından yüzlerce makale kaleme alındı. Böylece geniş bir kamuoyu oluşturulması başarılı ve grev hakkının verileceği yönünde beklentiler arttı. Nitekim dönemin Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen yıllar sonra anılarında, o sıralarda kendisini ziyaret eden sendika liderlerine grev hakkıyla ilgili kanun tasarısını gösterdiğini, ancak "kendilerine grevdeki işçiyi nasıl besleyeceksiniz" sorusunu yönelterek sendikaların mali güçsüzlüklerine işaret ettiğini aktarır. Bakan herşeye rağmen tasarımı Bakanlar Kuruluna götürmüştür. Ama burada zamansız olduğu yönünde görüşlerin hakim olması, ardından da Başbakan Menderes'in tasarımı zamanı gelince görüşürüz demesi yüzünden tasarımı rafa kalkmıştır.⁸⁴

Ama Birlik'in grev hakkı konusundaki ısrarı hiçbir zaman bitmedi. Nitekim Birlik'in en son ve en görkemli etkinliği olan Saraçhane Mitingi'nin de ana talebi grev hakkının verilmesi olmuştur.

⁸² Ağralı, s.57.

⁸³ Konu hakkında şu kaynaklara bkz. Sülker, Türkiye'de Grev, s. 83-98 ve İİSB 54-56, s.9-12

⁸⁴ 50'lerde grev hakkı mücadelesiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Hakan Koçak, "Salonlardan Meydanlara Doğru 50'lerden 60'lara İşçi Hareketi Grev Hakkının Peşinde", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 245, 58-62.

Miting Girişimleri

Birlik'in kuruluşunu takip eden yıldan itibaren Birlik'in ya da ona bağlı sendikaların çeşitli konularda birçok miting girişimi oldu. İşçi sınıfının güncel yakıcı meselelerini kamuoyu gündemine taşımak, örgütlü gücü göstermek için yapılması istenen mitingler siyasi taraflaşmalar nedeniyle Birlik içinde tartışmalara da neden oldu.

Birlik'in CHP güdümünde faaliyet yürüttüğü ilk evresinde DP çizgisindeki Mensucat Sanayi İşçileri Sendikası'nın işsizliği protesto etmek için Ağustos 1949'da yaptığı miting önerisi CHP yanlısı Birlik yönetimince reddedilmişti. Buna rağmen diğer sendikalara çağrı yaparak destek arayışına giren sendika talebinde ısrarcı oldu. Valilik mitingi yaptırmamak için elinden geleni yaptı. Birlik basın bildirisini yayınlarak bu mitinge karşı olduğunu ilan edecek kadar ileri gitti. Birlik başkanı Seyfi Demirsoy'a göre özellikle mensucat işkolunda artan işten çıkartmalar İş Kanunu'na göre yapılıyorsa "kazanamayan patronun işçi besleyemeyeceği kadar tabii bir şey yoktu."⁸⁵ Sonuçta Mensucat işçileri mitingi gerçekleştirdiler. Mitingte işsizliğe neden olan ithalat rejimi eleştirildi, mensucat işkolundaki çalışma koşulları gündeme getirildi ve işsizliğe karşı politika geliştirilmesi istendi. Sendika gerçekleşen miting yüzünden haysiyet kuruluna verildi.

Birlik'in ya da ona bağlı sendikaların dönem boyunca düzenlemek istedikleri ve her seferinde hükümet ve valilik tarafından engellenen miting girişimleri işçi hareketi tarihimizin nihai başarıya ulaşamamış ama üzerinde durulmayı hak eden önemli eylemleridir. 1951 yılında, tekstil başta olmak üzere kimi sektörlerde yerli üretiminin zayıflaması ve büyük tensikatlarla neden olan ithalat rejimi değişikliğine karşı, yerli üretimin desteklenmesi ve ithalatın sınırlandırılması taleplerini ifade etmek üzere gündeme gelen mitinge valilik tarafından izin verilmedi.⁸⁶

Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sendikası'nın 1952 Nisan'ında yapmak istediği mitinge valilikçe izin verilmemesi ise mecliste sert tartışmalara olmuş, "sınıf mücadelesi hayaleti" karşısında anti-komünist ajitasyonun en sıradan örnekleri meclis kürsüsünden Çalışma Bakanı tarafından dillendirilmişti. Bakan Samet Ağaoğlu; mitingin yasaklanmasının, o sıralarda artan iş ihtilafları ve grev hareketlerinin belli bir merkezden –Komünist Partisi'ni ima etmektedir- idare edildiği yönündeki şüphelerinin ve miting talebinin de bunların devamı olduğu yönündeki kanaatlerinin sonucu olduğunu söylemekteydi.⁸⁷ Bakan komple teorilerini ileri götürerek miting düzenleyicilerinin, yasaklama durumunda polisle çatışarak olaylar çıkarmayı planladıklarını iddia etti ve yasaklama kararını protesto eden sendika bildirisinden şu satırları okudu:

“işçi vatandaş, emeğini istismar ederek sebepsiz yere işine nihayet veren iş

⁸⁵ Sülker, s.140

⁸⁶ Sülker, s. 162-163.

⁸⁷ TBMM Tutanak Dergisi, B. 69, 7.5.1952, Cilt.15. Dönem. 9, top.2, s.100

verenlerin... kanun bize bahsettiği hakları vermekte ısrar eden türlü kaçamak yollarla alıştığı fahiş kazancı yine sırtımızdan çıkarmak isteyenlere daha fazla göz yumamayız” ve meclise dönerek sorar: “İşte arkadaşlar, bu satırlar okunduktan sonra haklı olarak soruyoruz: Nereye gidiyoruz? Sınıf mücadelesine mi gideceğiz? Meydanlarda toplanarak sermaye ve say mücadelesi mi yapacağız?”

Tüm bu yasaklamalara karşın İİSB'nin hak alma mücadelesindeki ısrarını yitirmediğini, “meydanlarda sınıf mücadelesini” sürdürme kararlılığını gösterdiği vurgulanmalıdır. 1953 yılında Zeytinburnu Çimento işverenin sendikal işçilere yönelik baskılarını protesto etmek için İİSB tarafından yine Taksim meydanında düzenlenmek istenen miting de valilikçe türlü çabalarla son dakika da yasaklanmışsa da kentin o günkü manzarası işçi hareketinin kitle kapasitesini göstermesi açısından önemlidir:

“15 Mart sabahı erken saatlerde İstanbul'un en uzak semtlerinden kalabalık işçi grupları şehre doğru ilerlemeye başladı. Vapurlar adam almıyordu. Sabahın ilk seferlerini yapan vapurlar Paşabahçe'den, Üsküdar'dan tıklık tıklım işçilerle dolu olarak yanaşıyorlardı...Taksim meydanına giden bütün yollar polis ve jandarma tarafından tutulmuştu.”⁸⁸

İİSB'ye göre o gün hava muhalefetine karşın miting yerinde hazır bulunmak üzere gelen işçi sayısı tahminen 50-60 bin civarındaydı.⁸⁹ O gün adeta sekiz yıl sonra yapılacak görkemli Saraçhane Mitingi'nin provası yapılmıştı. Yapılabileseydi erken bir Saraçhane mitingi, Cumhuriyet tarihinin sendikal haklara dair ilk büyük miting olacak, işçi hareketinin kendine güvenini arttıracaktı.⁹⁰

1955 yılında bu kez bazı işverenlerin sendika başkan ve başkan vekillerini sendikal faaliyetlerinden dolayı işten çıkartmaları ve işçiler üzerinden baskı oluşturmalarını protesto etmek için miting yapılması gündeme geldi.⁹¹ 24 Nisan 1955 tarihinde yapılması kararlaştırılan mitingden önce işverenlerle ve Bölge Çalışma Müdürlüğü ile yapılan temaslar sonuç getirmemişti. Kendileriyle ihtilaf yaşanan otuz kadar işverenle diyalog mekanizmasının kurulması için Valiliğin davetiyle bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda olumlu ve umut verici sonuçların çıkması, bazı işverenlerin ihtilafların çözümünde işbirliği sözü vermesi üzerine miting kararından vazgeçildi.

⁸⁸ *Akız*, 17 Ağustos 1957, s.17

⁸⁹ İİSB, 1952-1953, s.30. Bu miting girişimiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Koçak, "İşçi Sınıfının Uzun Taksim Yürüyüşü", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 185 (2009), 48-53.

⁹⁰ Çelik, s.280.

⁹¹ İİSB, 1954, s.62

İİSB ve Siyaset

İİSB kurulduğu andan itibaren her dönem siyasi çatışmaların odağında yer aldı. Yukarıda izah edildiği gibi kuruluş sürecinde dönemin iktidar partisi CHP'nin vesayetinde bir seyir izledi, DP yanlısı ve sosyalist sendikalar/sendikacılar Birlik içinde tam olarak temsil edilemediler. Ayrılıklarla ve tekrar birleşmelerle yoluna devam eden Birlik'in 1950'li yıllardaki yürüyüşü, içindeki farklı parti taraftarlarının çoğu kez partizanca diye nitelenebilecek tavırları nedeniyle gerilimli ve çatışmalı bir karakterde devam etti. Birlik yönetim kuruluna seçilenlerin siyasi kompozisyonunda belli bir renk öne çıktığında diğer parti taraftarları eleştirilerini artırdılar ya da Birlik yönetiminden istifa ettiler. Tüm iç gerilimlerine ve çekişmelerine rağmen İİSB İstanbul'da işçi hareketinin öncülerinin bir arada durmasını, ortak bir sendikacılık kültürü ve davranış biçimi geliştirmesine hizmet etti.

İlk döneminde CHP'li sendikacıların ağırlığını taşıyan Birlik 1950 sonrası oluşan iklimde genelde DP'lilerin hakimiyetinde bir örgüt olarak varlığını sürdürdü. 1954-1956 arası yaşanan görece daha etkin ve ortak mücadele evresi dışında tutulursa, Birlik içinde yaşanan siyasi çekişmeler istenen ölçüde güçlü bir sendikal mücadele verilmesini de engelledi. 60'lara doğru ise Birlik siyasi bağılıklar yüzünden iyice etkisizleşti.

Birlik'in siyasi tarihinde, partizanca çekişmelerin ötesinde dönemin egemen ideolojileri anti-komünizm ve milliyetçilik temelinde gerçekleşen kitlesel mobilizasyonlar da yer tutar. İİSB dönemin diğer sendikal yapıları gibi devletin resmi politika ve görüşlerinin taşıyıcısı olmaktan kurtulamadı. Anti-komünizm hep gündemde oldu. Örneğin Ocak 1957'de yapılan bir İİSB açıklamasında komünist ideolojinin "*bir içtimai müsavat (sosyal eşitlik) ideolojisi değil emperyazlızminin ta kendisi*" olduğu iddia edilmekteydi.⁹² 1954'ün son aylarında İİSB tarafından bağlı sendikaların temsilcilerinden oluşan bir grup sendikacı Kıbrıs'a gönderildi. Kıbrıs'taki Türk işçilerin komünistlerin etkisinden uzak, milliyetçi çizgide sendikalar oluşturmaları ve bir araya gelmeleri misyonuyla gerçekleştirdikleri Kıbrıs gezisine katılan Cam-İş başkanı Hasan Türkay geziye dair izlenimlerini sendikasının dergisinde yayınladı.⁹³ Saldırgan bir milliyetçilik ve anti-komünizmle bezeli yazıda, Kıbrıs'lı Türk işçi birliklerinin temel amaçları, "*kıncı grevlere gitmeyerek işverenlerle masa başında anlaşmak ve komünist sendikalarla mücadele etmek*" olan bir federasyon oluşturmaları için yapılan çalışmalar anlatılır. Başkanının da katıldığı Kıbrıs gezisini izleyen günlerde bu havaya kapılmış olduğu anlaşılan İstanbul Cam-İş Sendikası, İİSB'ye gönderdiği bir yazıyla Kıbrıs'taki Türk teşkilatlarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere, bir miktar bayrak ve Atatürk fotoğrafını temin ettiğini haber verdi.⁹⁴

⁹² Maden-İş, "İİSB Komünizmi Tel'in Ediyor", Sayı: 5 (12.1.1957), s.2.

⁹³ Hasan Türkay, "Kıbrıs'taki İntibalarım", Cam-İş, Yıl: Sayı:27(1 Ocak 1955), s.1, 4

⁹⁴ KİSA, "İİSB'nin 4.1.1955 tarih ve 1128 sayılı yazısının karşılığı olarak İ.Cam-İş'ten Başkan Hasan Türkay imzasıyla 17 Ocak 1955 tarih ve 467 sayılı yazı.", (İİSB evrak kayıt tarihi: 17.1.1955, no: 1624)

Sendikacı heyeti döndükten sonra işçilerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde Kıbrıs Türktür Cemiyeti'nin (KTC) şubelerini açtılar. İşçilerin, sendikacıların hayli etkin biçimde içinde yer aldığı KTC'ler 6-7 Eylül Olaylarının psikolojik zemininin oluşmasından önemli bir rol oynadılar. Tüm ülkeyi saran gergin atmosferin sonunda bir provokasyonla patlamasıyla 6-7 Eylül 1955 günü başta Rumlar olmak üzere İstanbul'daki azınlıklara yönelik kitlesel bir saldırıya dönüştü. Bugün elimizdeki çeşitli kaynaklar bu saldırılarda işçiler ve örgütlerinin etkin ve yaygın bir biçimde yer aldığını göstermektedir.⁹⁵ 6-7 Eylül Olayları sonrası İİSB askerler tarafından basıldı ve mühürlendi. O sırada Birlik'in mali işlerinden sorumlu yöneticisi olan Ziya Hepbir İİSB'ye yapılan baskını anımsar. Gece bir ciple evinden alınarak Birlik'in Beşiktaş'taki merkezine götürülen Hepbir yaşananları şöyle aktarır:⁹⁶

"Neyse bizi aldılar, cipe aldılar götürdüler oraya [Sendikalar Birliğine]. Hiç unutmuyorum, rahmetli Seyfi'nin içerde bir odası vardı, onun oturduğu yerde bir albay oturuyor böyle. Silahı, tabancalı mabancalı filan, apoletler filan, ama ben Birlik'ten içeri böyle girip de, yukarı çıkana kadar hep sırayla asker doldu, yukarı kadar...[Albay] "Yahu arkadaş" dedi "ne var bu kasanın içinde" dedi. "Valla hiçbir şey yok" dedim, "makbuzlar var, para makbuzları var, aidat topluyoruz ya onların makbuzları var" dedim, "başka bir şey yok" dedim. "Aç bakalım şu kasayı" dedi... Böyle kocaman çelik bir kasa vardı, demek ki ben paraları öyle koymuşum toplu olarak, herhalde bir iki bin lira mı ne bir şeydi yani o zaman. Açtılar baktılar, tamam dediler, tabii kitap filan hiçbir şey yok. Allah bana yardım etti orda, parayı aldık, kapıyı kitledik, farkına varmadan cebime koydum parayı, tamam mı? Albay, tamam sen gidebilirsin dedi....Ertesi gün o parayı, hiç unutmuyorum, Beşiktaş'taki İş Bankası vardı, hemen götürdüm kendi adıma parayı yatırdım orda. Ve dedim ki Seyfi'ye; "vaziyet böyle, böyle". Ondan sonra biz götürdük Hasan Türkay da dahil, içerde yatanlara para dağıttık.⁹⁷

Birlik bir süre sonra sıkıyönetimin kaldırılmasıyla yeniden açıldı ve faaliyetine devam etti. Ancak yukarıdaki tanıklıklardan anlaşılacağı gibi etkin bir işçi örgütü olarak Birlik her zaman tehlike arz eden bir yer, potansiyel tehdit odağı olarak görüldü.

İİSB yönetimi 1956'da sıradışı bir açılım geliştirerek tüm siyasi parti liderlerini Birlik'e çağırma, onları dinleme ve kendisini doğrudan tanıtmaya kararını aldı. Hazırlanan sekiz maddelik muhtıranın da parti liderlerine verilmesi kararlaştırıldı.

⁹⁵ Dilek Güven, Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

⁹⁶ Ziya Hepbir ile 8-13 Mayıs 2008 tarihleri arasında yapılan görüşme (Aziz Çelik ve Mehmet Yılmaz ile birlikte gerçekleştirildi)

⁹⁷ 6-7 Eylül 1955'te yaşanan olaylar sonrası tutuklanan sendikacıardan birisi olan Hasan Türkay, o sıralarda Şişe-Cam İşçileri Sendikası başkanıdır.

Karar iktidar tarafından eleştirildi ve Birlik "siyaset yapmakla" suçlandı. Başbakan Menderes daveti kabul etmedi, CHP lideri İnönü ise 15 Şubat 1956'da beraberinde bir partili grubuyla birlikte Birlik'i ziyaret etti. Ziyaret iktidar cenahından abartılı bir tepki gördü. Meclis kürsüsünde Çalışma Bakanı tarafından eleştirildi, politik maksatlı olduğu iddia edildi. Bakan, siyasileri davet eden Birlik yöneticilerinin de muhalif CHP taraftarı olduklarını (o sırada Birlik başkanı olan Seyfi Demirsoy üzerinden) ima ederek, örtülü bir tehditte bulundu:⁹⁸

"İşçi hakları bakımından bilhassa işçi hayatı üzerindeki tesirleri bakımından, sendikacılığın gelişmesini biz de arzu ediyoruz. Bunlar bizim güvendiğimiz teşekküllerdir. Bunların temsilcileri vardır. Bu temsilciler bizim bağrımıza bastığımız işçilerimizin temsilcileridir. Bu vatandaşlarımızı böylelikle, istemeden ve bilmeden politikanın tam ortasına getirmeleri tehlikelidir. Çünkü, mekanizma bizim elimizde değildir. **Savcılık veya mahkeme kanuna dayanarak, bu teşekkülün politika ile uğraştığı neticesine vararak, o sendikayı kapatabilir.** O zaman gayretlerimiz boşa çıkar. O halde bu gibi tezahürleri bir yana bırakmalıyız. Sendikalarımızın göstermekte olduğu samimî gayreti baltalamasınlar."(vurgu bize ait)

Buna karşın Birlik yönetimi yaptığı açıklama ile kararının arkasında olduğunu duyurdu, geri adım atmadı.⁹⁹ Birlik Başkanı Demirsoy yaptığı açıklamayla Birlik yöneticilerinin çoğunun DP taraftarı olduğunu vurgulayarak Bakanın suçlamalarına yanıt verdi.¹⁰⁰ Sonuçta Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan sonraki aylarda sendikalara karşı olan tavrını giderek sertleştirdi.

DP'nin 50'lerin ortalarından itibaren işçi hareketine karşı sertleşen politikasının başlıca göstergelerinden birisi Sendika Birliklerinin kapatılması girişimi oldu. Çalışma Bakanlığı 1955 yılından itibaren Birliklerin mevzuata uygun biçimde oluşmadıkları ve kapatılmaları gerektiği biçiminde bir tartışmayı kamuoyuna taşıdı. 1947'de kabul edilmiş olan Sendikalar Kanunu'nun 8.maddesinde yer alan şu ifade tartışmanın kökeninde yer alıyordu:

"Sendikaların kendi aralarında kuracakları birlikler de bu kanun hükümlerine tabidir. Bu gibi birliklerin kurulabilmesi ancak birliğe katılmak isteyen sendikaların mevcut üyelerinin üçte ikisinin muvafakatına bağlıdır."

O tarihe kadar sendikaların birlik, federasyon ve konfederasyona katılım için düzenledikleri kongrelerdeki delegelerin üçte ikisinin oyları yeterli sayılır ve katılım işlemi Bakanlık tarafından da onaylanırken bu kez her türlü üst örgüte katılma şartı olarak sendikanın tüm üyelerinin üçte birinin onayı şartı aranmaya başlandı. Bu

⁹⁸ 29 Şubat 1956 tarihli TBMM oturumu <http://www.ayintarihi.com/LjNYZ/date/1956-02-29>

⁹⁹ *Cam-İş*, "İİSB Siyaset Yapmadıklarına Dair basın Toplantısı yaptı", Sayı: 41(20 Mart 1956)

¹⁰⁰ *İşçi Gücü*, "İİSB'nin Basın Toplantısı, Birlik Başkanı Siyaset İddiasını Reddetti", Sayı: 94 (16 Mart 1956), s.4.

teknik olarak son derece zor ve ağır bir koşuldur.¹⁰¹ Üstelik birdenbire kamuoyu gündemine getirilmesi de iktidarın Birliklere yönelik husumetinin bir sonucu olarak değerlendirildi.

Birliklerin kapatılması için öne sürülen bir başka gerekçe ise ancak aynı veya benzer işkollarında çalışanların birlik oluşturabileceği teziydi. Nitekim Çalışma Bakanlığı İİSB'ye gönderdiği yazıda bu iddiayı ortaya koyarak savunma istiyordu.¹⁰² Oysa II. Çalışma Meclisi'nde bu konuda bir açıklık sağlanmıştı. Federasyonların aynı işkolundaki çeşitli sendikaların birleşmesiyle, Birliklerin ise bir bölgedeki farklı işkollarından sendikaların bir araya gelmesiyle oluşmuş sendikal örgütlenme formları oldukları konusunda bir mutabakat söz konusu idi.¹⁰³ Ancak Birliklerin kapatılmasının gerçekte politik nedenleri vardı. Nitekim bu Çalışma Bakanının meclis konuşmasıyla çıktı. Bakan bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada birliklerin "sınıf mücadelesi güttüklerini" iddia etti.¹⁰⁴ Aslında gayet doğal olan bu durum o yılların anti-komünist atmosferinde ağır bir itham olarak değerlendiriliyordu. 1957'de İstanbul ve İzmir dışında kalan Birlikler kapatıldı.¹⁰⁵ Doğal olarak diğerleri kapatılırken bu iki Birliğin kapatılmaması dikkat çekti. Görünen o ki bunun nedeni söz konusu iki Birliğin o sıradaki yönetimlerinin DP yanlısı olmasıydı. Birliklerin kapatılması kararı sonraki yıllarda her platformda eleştirilere uğradı. Türk-İş'in 1958'de gerçekleşen Mümessiller Heyeti toplantısında Sendikalar Kanunu'nun düzenlenmesi ve Birliklerin faaliyete geçebilmesi talebi dile getirildi.¹⁰⁶ Aynı şekilde 1959'da yapılan Mümessiller Heyeti toplantısında da iki Birliğin kapatılma kararı dışında tutulmasının yarattığı "hukuki bilmece" den söz edildi ve hukukun bu tutarsız uygulanış biçimi eleştirildi. Diğer Birliklerin de eşit hukuki muameleye tabi tutulması istendi.¹⁰⁷

Hem sendikalar hem de muhalefet partileri kapatılma kararına karşı girişimlerde bulundular. Konu meclis gündemine taşındı. Hürriyet Partili Bursa

¹⁰¹ Konuyla ilgili o sırada kaleme alınmış eleştirel yazılar için bkz. "Sendikalar Kanununun 8. Maddesi Dair", *Forum*, 2.9.1955. Cahit Talas, "Sendika Hürriyeti Bizde ve Başka Memleketlerde", *Forum*, 15.1.1957.

¹⁰² Çalışma Bakanlığından İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine 04.10.1956 tarih ve 1045-12-46 (I)/7986 sayılı ile gönderilen yazı. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt: 14, Birleşim: 3, 14.11.1956 tarihli oturum, s.57.

¹⁰³ II. Çalışma Meclisi Zabıtları ve Komisyon Raporları, Ankara: 1955, s.116.

¹⁰⁴ *Forum*, 15.3.1957, s.8

¹⁰⁵ Ayrıntılar için bkz. Ahmet Makal, Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963. Ankara: İmge Kitabevi, 2002, s.303.

Çalışma Bakanlığı 1957 yılı ilkbaharında Kocaeli Bölgesi İşçi Sendikaları Birliği'nin kapatılması için yargıya başvurdu. Birlik'in avukatlığını Turan Güneş, Sabahattin Çıracıoğlu ve Hüsamettin Cindoruk üstlendi. Mahkeme, Kocaeli Birliğini kapatmadı (Yıldırım Koç, "Demokrat Parti 27 Mayıs ve İşçi Sınıfı", Teori, Mayıs 2010.

¹⁰⁶ Belgelerle Türk-İş Tarihi-1(1952-1963), Ankara: Türk-İş Yayını, 2002, s.131.

¹⁰⁷ Belgelerle Türk-İş, s.197.

milletvekili Sabahattin Çıracıoğlu Çalışma Bakanının yanıtlaması istemiyle konu hakkında önerge verdi.¹⁰⁸ Yine Çıracıoğlu ve aynı partiden Kocaeli milletvekili Turan Güneş meclise birlikte, Birliklerin kapatılma gerekçesi olarak gösterilen maddeleri değiştiren bir kanun teklifi sundular.¹⁰⁹ Ancak sonuç alamadılar. Türk-İş Başkanı Nuri Beşer ve Hasan Türkay kapatılan Birliklerin yeniden açılmasını sağlamak amacıyla Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan'ı ziyaret ettiler. Gergin geçen görüşmede anlaşma sağlanamadı (Türkay ziyaret sırasında Bakanın kendilerine "yüzünüze elek taktınız da mı geldiniz" dediğini aktarır). Kapatılan birlikler ancak 27 Mayıs sonrasında açılabilirdi.¹¹⁰

50'lerin sonlarına doğru İİSB'deki DP hegemonyası ağırlaşmıştı. Hükümete eleştiri niteliğinde çıkışlar engelleniyor ya da hoş karşılanmıyordu. Çalışma yaşamıyla ilgili hayati meselelerde suskunluk yaşanıyordu. Örneğin 1959 yılında gündeme gelen, *Kollektif İş Akdi Kanunu* taslağının sanayi odalarına gönderilmesine karşın Birlik'e gönderilmemiş olması kamuoyunda eleştirilirken Birlik'in bu konudaki suskunluğu da ayrıca tepkilere neden oluyordu.¹¹¹ Bu durumda bağlı sendikalar kendi adlarına açıklamalara, toplantılara yöneldiler ve Birlik'in işlevi zayıfladı. Öte yandan Birlik'in yetkili organları toplanamıyor, kimi sendikalar ise Birlik kararlarına uymama yönünde eğilimler gösteriyordu. 5-6 Mart 1960 tarihlerinde yapılan İİSB kongresinde DP'nin müdahaleleri artık iyice belirgin hale gelmiş, Birlik'in önemli dört büyük sendikası (Maden-İş, Lastik-İş, Tesktil Örne Sanayi Sendikası ve Oleyis) bir biçimde tasfiye edilmiş ya da etkisizleştirilmişlerdi.¹¹² Öteden beri bağımsız karakterini korumuş Basın Teknisyenleri Sendikası da dışlanan sendikalar arasındaydı. Yeni seçilen Birlik yönetimi hemen tümüyle DP'lilerden oluştu.¹¹³ Bu noktada 1960 ortalarında Türk-İş içinde başlayan ve 1967'de DİSK'in kurulmasıyla neticelenen gerilim ve ayrışma sürecine benzer bir sürece şahit oluruz. Dışlanan ve tasfiyeye uğrayan sendikalardan bazıları ayrı bir Birlik arayışına girdiler, ancak diğerleri bunu uygun bulmadılar.

¹⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt: 14, Birleşim: 3, 14.11.1956 tarihli oturum, s.57.

¹⁰⁹ *Maden-İş*, "Sendikalar Kanununun Tadili İçin Yeni Teklifler Yapıldı", Sayı: 6 (26 Ocak 1957), s.2 ve TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt: 16, Birleşim: 26, s.87.

¹¹⁰ Yıldırım Koç, *Türk-İş Tarihinden Portreler (I)*, Hasan Türkay'ın tanıklıkları, Ankara: Türk-İş yayını, 1998, s.101.

¹¹¹ *Kim*, 13 Mart 1959, s.26.

¹¹² *Kim*, 23 Mart 1960, s.29.

¹¹³ Kongreyi yöneten Türk-İş Başkanı Nuri Beşer, Başbakan Adnan Menderes'e, kendisi ve İİSB Umumi Heyeti adına bir telgraf göndererek genel kurula katılanlara selam, saygı ve hürmetlerini iletir. (Belgenin örneği için bk TVA. ŞYF.) Böylece DP'li sendikacıların neredeyse ritüel halini alan bu jesti Birlik adına da yapılarak siyasal aidiyet bir kez daha ilan edilmiş olur. Bu tür telgraflar 27 Mayıs sonrası partizanlığın simgesi olarak yoğun eleştiri ve suçlamalara neden olacaktır.

27 Mayıs Sonrası Birlik'teki Gelişmeler

27 Mayıs askeri darbesi sonrası oluşan hava Birlik'e de doğrudan yansdı. DP yanlısı Türk-İş başkanı Nuri Beşer'in istifasının ardından gözler yine tanınmış bir DP'li olan Birlik başkanı Mehmet İnhanlı'ya çevrildi. Ancak İnhanlı ve beraberindeki Birlik yöneticileri yeni rejime bağlılıklarını bildirmekte gecikmemişler ve tepkileri savuşturmaya girişmişlerdi. Oysa DP dönemi boyunca örgütte partizanca tutumlarıyla öne çıkan isimlere yönelik güçlü bir tepki ortaya çıkmıştı. İİSB yönetimine sendikalardan ve işçi mümessillerinden telgraflar yağıyor, istifa çağrıları artıyordu.¹¹⁴ Gıda Sanayii İşçileri Sendikası, Yaprak Tütün El İşçileri Sendikası, Türkiye Su İşçileri Sendikası gibi bir dizi sendikanın genel başkanları Birlik'e gönderdikleri yazılarla sert istifa çağrıları yaptılar. Yazılarda İİSB yönetimi; "siyasi mülahazalar sebebiyle işçi davalarına karşı sırt çevirmek"le suçlanıyor, "memlekette doğmuş olan hür rejimde vazife göremeyecekleri" belirtiliyor ve Birlik İdare Heyeti topyekün istifaya davet ediliyordu.¹¹⁵

Bu tepkinin somut ifadesi *Onlar* ya da *İdealistler* olarak anılan grup oldu. Aralarında hem 50'ler boyunca DP-CHP taraflaşmasının içine yer almamış olanların hem de militan CHP'lilerin bulunduğu grup 11 Haziran 1960 tarihli bir ortak deklarasyonu Birlik yönetimine göndererek istifalarını talep etti.¹¹⁶ 15 Haziran'da benzer bir ultimatomu Türk-İş yönetimine de ileten *Onlar Grubu*'nun "*Birliğin bünyesine bir kene gibi yapışarak yaşamaya çalışan kişilerin; pasif, çekingen, idare-i maslahatçı ve buram buram şahsilik kokan idare tarzlarına bir son verilmesi lazım geldiğine tereddütsüz inanıyoruz*" gibi son derece sert ifadeler içeren ortak metni Birlik yönetim kurulu toplantısında ele alındı ve benzer biçimde sert bir metinle yanıt verildi.¹¹⁷ Birlik yönetimi deklarasyonculara, önceki yönetimlerde yer aldıkları için kendilerinin de sorumlu olduğunu söylüyor, "İnkılap Hareketinin" ise tüm millete mal olduğunu belirterek yeni rejimin karşısında yer almadıklarını ortaya koymaya çalışıyorlardı. Sonuç olarak Birlik yönetimi istifa etmeyeceklerini, ancak seçimle gideceklerini deklare ediyorlardı. Birlik yönetiminin, *Onlar Grubu* aleyhine öne çıkardığı noktalardan birisinin; grubun içinde yer alan Zühtü Tetey'in, 1950 öncesi dönemde Birlik başkanı iken, dönemin Çalışma Bakanına grev hakkı aleyhinde

¹¹⁴ *Kim*, 22 Haziran 1960, s.30.

¹¹⁵ Örnek olarak bkz. Gıda Sanayii İşçileri Sendikası Başkanı Zühtü Tetey imzasıyla İİSB İdare Heyetine gönderilen, 10.06.1960 tarih ve 111 sayılı yazı; Yaprak Tütün El İşçileri Sendikası Başkanı Hüseyin Uslubaş imzasıyla İİSB İdare Heyetine gönderilen, 11.06.1960 tarih ve 3/44 sayılı yazı; Türkiye Su İşçileri Sendikası Başkanı Cemil Sermiyasoğlu imzasıyla İİSB İdare Heyetine gönderilen, 13.06.1960 tarih ve 21 sayılı yazı (TVA. ŞYF)

¹¹⁶ Söz konusu metin **EK-I** olarak verilmiştir. (Kaynak: TVA. ŞYF)

¹¹⁷ 17 Haziran 1960 tarih ve 68 sayılı İİSB Genel Sekreteri Melih Dölen ve Başkan Mehmet İnhanlı imzasını taşıyan İst. Basın Teknisyenleri Sendikası Genel Sekreteri İbrahim Güzelce'ye yazılmış yazı (TVA.ŞYF) **EK-II** olarak verilmiştir.

gönderdiği telgraf olması¹¹⁸ partizanlığın hazin ve ironik tarihsel boyutunu gösterir niteliktedir.

Herşeye rağmen gelen tepkiler Birlik yönetimini zorladı, 4 Temmuz 1960 tarihinde yapılan yönetim kurulu toplantısında başkan İnhanlı istifa etti ve yerine Petrol-İş Sendikası başkanı Ziya Hepbir getirildi.¹¹⁹ İnhanlı kısa süre sonra bir grup sendikacıyla birlikte tutuklandı. DP döneminde meydana gelen Topkapı Olayları ve görev yaptığı İETT'deki partizanlık uygulamaları ile ilgili olarak suçlanıyordu. Ancak Hepbir dışındaki Birlik yönetimi yerinde kalmıştı ve Hepbir de esasında DP'li ekip içinde yer alıyordu. Bu durumda muhaliflerin basıncı devam etti. Sonunda 11 Eylül 1960'da İİSB olağanüstü kongresi gerçekleşti. Tartışmalar, karşılıklı suçlamalarla geçen gergin kongrede iki ekibin listeleri yarıştı ve mevcut DP'li ekibe muhalif *İdealistler Grubu* seçimi kazandı.¹²⁰ En yüksek oyu alan Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası Genel Sekreteri Avni Erakalın Birlik'in yeni başkanı olurken; hayli yüksek bir oy alan İbrahim Denizcier yönetime DP'lilerin listesinden girebilen tek isim oldu.¹²¹ Siyasi temeldeki çekişmeler, suçlamalar ve ihraç talepleri bu kongre sonrasında da Birlik'in gündeminden eksik olmadı.¹²²

Öte yandan dönemin önemli gelişmesi, çekirdeğini 27 Mayıs'tan hemen önce İİSB içinde tasfiyeye uğrayan sendikaların ve daha sonra *İdealistler Grubu* içinde yer alarak Birlik yönetimine giren sendikacıların 1961 Şubat'ında Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) kurmuş olmalarıdır. Bağımsız bir işçi partisinin ilk düşünsel nüveleri 1950'li yıllarda İİSB içindeki mücadele sürecinde oluşmuştu. Kurucular kadrosu da büyük ölçüde İİSB'nin 11 Eylül kongresinde işbaşına gelen yeni ekibi içinden çıktı.¹²³

Partinin kurucu genel başkanı olan Avni Erakalın'ın durumu ise Birlik içinde yeni bir tartışmaya yol açtı. Birlik tüzüğündeki; "Birlik idare heyeti ve diğer organlara seçilen bir kimse siyasi partilerde faal vazife alamazlar. Aldığı tesbit edilen kimse Birlikteki vazifesinden af edilir" hükmünü gerekeç gösteren Petrol-İş İİSB yönetimine yazılı başvuruda bulunarak Haysiyet Divanının çalıştırılmasını talep etti¹²⁴ ve sonuçta Birlik olağanüstü kongreye gitti. 2 Haziran 1961'de yapılan kongrede ana gündem TİP kurucu ve yöneticisi olan İİSB'lilerin durumuydu. TİP'liler ana tüzüğün değişmesini ve sendikacıların partilerde yönetici olabilmesini savundular ancak bu talep kabul görmedi. Yapılan seçimlerin sonunda Avni Erakalın yeniden İİSB başkanlığına seçildi ve partideki görevinden ayrılacağını ilan

¹¹⁸ *Petrol-İş*, Sayı: 50 (1 Temmuz 1960), s.8.

¹¹⁹ *Kim*, 13 Temmuz 1960, s.31.

¹²⁰ TVA.ŞYF. İİSB Anattüzüğü'nün Tadilatı İçin 11 Eylül 1960 tarihinde Yaptığı Genel Kurul Toplantısına Ait Zabıt Hülasasıdır.

¹²¹ *Kim*, 20 Eylül 1960, s.22-23.

¹²² Kemal Sülker, *Sendikalar ve Politika*, s.193-197.

¹²³ Ayrıntılar için TİP'i "İİSB'li sendikacıların partisi" olarak niteleyen Aziz Çelik'in çalışmasına bakılabilir: Çelik, s.371-376.

¹²⁴ *Petrol-İş*, 15 Haziran 1961, s.8,13.

etti¹²⁵ ve sonrasında TİP'teki genel başkanlık görevinden istifa etti. Birlik'in sonraki evresinde gündemin asıl ağırlığı giderek başta grev ve toplu iş sözleşmesi haklarının kazanılması olmak üzere yeni rejimden beklenen gelişmelere doğru kaydı.

Birlik başkanı Erakalın'ın yeni seçildiği sıralarda verdiği demeçte kullandığı "*işçi vatandaşlarımızın yıllardanberi kangren haline gelmiş bulunan isteklerinin Devrim Hükümeti yetkilileri tarafından yerine getirilmesine çalışılacağına inancım tamdır*" cümlesi 27 Mayıs hareketine duyulan güvenin ifadesiydi.¹²⁶ Darbeden beş ay sonra Millî Birlik Komitesi üyeleri İstanbul sendikacıları ile tanışmak, onların görüş ve isteklerini belirlemek için İstanbul'a geldiler ve İİSB'yi ziyaret ettiler.¹²⁷ Sendika toplantılarına katılarak işçilerin beklentilerini karşılayacakları yönünde taahhütlerde bulundular. Ancak zaman ilerledikçe tüm taahhütlere rağmen, grev ve toplu iş sözleşmesi haklarını düzenleyen yasaların çıkartılması için bir türlü girişimde bulunulmadığı görülünce Birlik bu konuda ciddi, sistemli bir çalışmanın içine girdi. Bu çalışmanın görkemli sonucu ise 31 Aralık 1961 tarihinde yapılan mitingdir.¹²⁸ 1961 yılının son günü İstanbul Saraçhane'de İİSB tarafından organize edilen miting Cumhuriyet tarihinin ilk işçi mitingi olarak sembolik bir anlam taşımasının yanı sıra kitleselliği ile de işçi hareketinin geleceğine dair umut yarattı. En az yüzbin işçinin katıldığı tahmin edilen ve bir türlü çıkarılmayan grev ve toplu sözleşme yasalarının çıkmasını hızlandırmak için düzenlenen miting güncel amacının da ötesinde anlamlar içermekte, işçi sınıfının hegemonik kapasitesinin genişlemesinde önemli bir dönemece işaret etmekteydi. Mitingin açığa çıkardığı birikim dönemin sosyalistlerini bile şaşırtsan nitelikteydi. Mehmet Ali Aybar öncesinde yoğunlaşan işçi eylemleriyle birlikte mitinge ilişkin izlenimini, "*emekçiler sanki birden yüzyıllık uyuklarından uyanmışlardı*" sözleriyle anlatır. Aybar, miting alanındaki dev pankarttaki, "*bizim de sözümüz var!*" sloganından çok etkilendiğini ve bunu güzel günlerin müjdecisi olarak gördüğünü yazar.¹²⁹

İİSB'nin Temsil Mücadelesi

İİSB İstanbul'daki tüm sendikaları temsil etmedi. Ancak işçi hareketine yön veren, görece büyük ve güçlü hemen tüm sendikalar Birlik'in içinde oldular. Birlik'in temsil ettiği kitlenin sayısal büyüklüğünü bilmek; sendikaların dinamik yapısı, açılan kapanan, üye olan ve üyelikten çıkan sendikaların varlığı ve çok sağlıklı olmayan kayıtlar nedeniyle kolay değildir. Yıldırım Koç taradığı kaynaklara dayanarak Birlik'in 1957 yılında yaklaşık 15 bin, 1960'da ise 24 sendikaya bağlı yaklaşık 25 bin

¹²⁵ Ayrıntılar için bkz. Petrol-İş Dergisi, 15 Temmuz 1961, s.7.

¹²⁶ *İşçinin Sesi*, 26 Eylül 1960, s.2.

¹²⁷ Ağralı, s.91.

¹²⁸ Mitingle ilgili genel bilgi için şu kaynağa bkz. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, C.II, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, 1998, s.566-568

¹²⁹ Mehmet Ali Aybar, Türkiye İşçi Partisi Tarihi-I, İstanbul: BDS Yayınları, 1988, s.190

üyeyi temsil ettiğini hesaplamaktadır.¹³⁰ Ancak kanımızca bu sayılar hayli düşüktür. Yapılan miting girişimlerine ve gerçekleşen mitinglere katılım düşünüldüğünde en azından Birlik'in hareketlendirebildiği işçi sayısının bu rakamlardan çok daha yüksek olduğu sonucuna varılabilir. Birlik'in son döneminde sekreterliğini yapan Şaban Yıldız Haziran 1960'da hazırladığı bir raporda İİSB'ye bağlı 40 sendikanın aidat ödeyen 70 bin civarında üyesi olduğunu belirtir.¹³¹ Birlik'in 1958 yılında yayınladığı bir açıklamada ise 45 sendikaya bağlı yüzünü aşkın işçiden söz edilmektedir.¹³²

Temsille ilgili önemli bir husus da sendikaların Birlik üyesi olabilme koşullarıydı. İİSB'nin Haziran 1952 kongresinde tüzüğüne konan bir madde sonraki yıllarda çeşitli gerilimlerin ortaya çıkmasına neden oldu. Ana Tüzükte yer alan madde şöyleydi:

Madde-5: İşkolunda birliğe üye bir sendika varsa müracaatçı sendikanın üye sendika ile birleşmesini temin etmeye çalışır. Bu birleşme tahakkuk etmediği takdirde müracaatçı sendikanın birlik üyesi olmak için müracaatı kabul edilmez.¹³³

Bu madde, kolayca anlaşılabilceği gibi sendikaların birleşmesini teşvik etmeye, böylece güçlü sendikalar oluşturmaya yönelik bir ilkeyi yansıtıyordu. Ancak bir süre sonra çeşitli nedenlerle yaşanan ayrımlardan dolayı sendikalarından kopanların oluşturduğu sendikalar ya da yeni kurulan alternatif sendikalar bu madde nedeniyle Birlik'te temsil edilemez olduklarında ortaya yeni bir Birliğin çıkması söz konusu oldu. O yıllarda "ikinci sendikalar" olarak anılan bu türden sendikalar; ya emek sürecinde denetimci rolü oynamalarıyla diğerlerinden ayrılan usta/teknisyen konumundakilerin temsil sorunlarını çözmek için ya da siyasi ve/veya kişisel çatışmalar nedeniyle yaşanan ayrışmaların sonucu olarak ortaya çıktılar. İlk gruptakiler genelde "...usta ve teknisyenleri sendikası" ya da "...sanayi işçileri sendikası" gibi isimler aldılar. Bunlardan bazılarının bir araya gelmesiyle 1954'te İstanbul Müstakil İşçi Sendikaları Birliği oluşturuldu.¹³⁴ Müstakil (Bağımsız) Birlik çok dar bir kesimi temsil etse de zaman zaman hayli saldırgan bir üslup kullanmaktan ve ihbarcılık yapmaktan geri durmadı. Çalışma Bakanlığına, *zata mahsus* ihbar mektubu göndererek; meclise, Başbakanı, Cumhurbaşkanı'na vs. mektuplar yazarak diğer sendikaların hak arayışlarını siyasi amaçlı olarak niteledi, ihbar etti. 1955 yılında İİSB'nin başlattığı grev hakkı kampanyası karşısında aldığı tutum ise tuhaf bir sendikacılık anlayışını yansıtıyordu. Konuyla ilgili olarak az önce sayılan devlet zevatına gönderilen bir yazıyla Müstakil Birlik grev hakkının

¹³⁰ Koç, s.137.

¹³¹ TVA. ŞYF. "İİSB'ne Bağlı İşçi Sendikalarının ve İdarecilerinin Halihazır Tutumu Hakkında Rapor" başlıklı ve 2 Haziran 1960 tarihli belge.

¹³² Maden-İş, "İşçi Sendikaları Birliği İşçilerin İsteklerini Ç.Vekiline Bildirdi ", Sayı: 31 (28 Ekim 1958), s.3

¹³³ İİSB Ana Nizamnamesi, İstanbul: Faik Paran Matbaası, 1954.

¹³⁴ Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. Sülker, 2004, s. 175-176.

verilmesini doğru bulmadıklarını, kampanyaya karşı olduklarını bildiriyor, grev hakkının verilmesi işinin sorumluluğunu "her işte muvaffak olmuş hükümetimize ve muhterem büyüklerimize terk ediyoruz" diyerek yandaş sendikacılığın en ileri örneklerinden birini sergiliyordu.¹³⁵ Müstakil Birlik Başkanı Şevket Üstünsoy yayınladığı bir açık mektup ile İİSB yönetimini suçladı ve dönemin modasına uygun olarak komünist imasında bulundu.¹³⁶ İİSB bu mektuba bastırıldığı bir açık mektupla yanıt verdi.¹³⁷ Müstakil Birlik hiçbir zaman ciddi bir etki gücü yaratamadan varlığını sürdürdü ve 1960 sonrasında da silinip gitti.

İİSB işçi hareketinin ulusal düzeyde temsilinin sağlanması açısından da önemli bir yapı olmuştur. Daha kuruluş sürecinden itibaren işçi sınıfının ulusal düzeyde temsilini gündemine almıştı. İlk kongresinde ana tüzüğünde şu maddeye yer vermişti:

“Üyesi bulunan sendikaların âhenkar bir tarzda çalışmalarını temin etmek, üyelerinin münferiden yapamadıkları teşebbüslerde bulunmak, İstanbul'da ve diğer sanayi bölgelerinde de teşkilâtsiz işkollarında sendikaların kurulmasına önyak olmak ve sendikalarla üyeleri arasındaki bağlılığın kuvvetlenmesine çalışmak.”

Maddede ortaya konan niyet bir konfederasyonun gerekliliğini ima etmekteydi. Birlik kurulduktan sonra İstanbul'daki bütün işçi sendikalarını bir araya getirememiş ise de, çalışma hayatında etkin bir rol oynamaya çalışmış ve iktidar, İstanbul Birliğine özel bir ilgi göstermişti.

İstanbul Millî İşçi Sendikaları Birliği, Ekim 1950 başlarında çeşitli işçi sendikaları başkanlıklarına gönderdiği basılı bir mektupta konfederasyon kurulması ihtiyacını dile getiriliyordu. O mekuptan bazı cümlelere bakalım:¹³⁸

".. yurdun her tarafında teşekkül eden işçi sendikaları kendi ölçüleri içinde işçi dâvasının tahakkuku yolunda çalışmaktadır. Fakat sendikalar arasında manevî bir bağdan başka henüz bir irtibat ve işbirliği mevcut değildir. Halbuki dâva büyüktür ve hepimizindir. Binaenaleyh, müşterek çalışmamız şarttır. Bazı sendikalardan aldığımız teklifler ve hâdiseler artık memleket sendikacılığının konfederasyon haline gelmesini zaruri kılmaktadır. Bu maksatla bir tüzük tasarısı hazırlamaktayız. Ve fikir ve almak üzere en kısa bir zamanda göndereceğiz. Ancak, önümüzde Çalışma Meclisi toplantısı var.

¹³⁵ TVA.ŞYF. Müstakil İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Rauf Gürer ve Umumi Katip Rahmi Deliorman imzalı, 1.3.1955 tarih ve 48 sayılı yazı örneği.

¹³⁶ TVA.ŞYF. Müstakil İşçi Sendikaları Birliği Kurucu İdare Kurulu Başkanı Şevket Üstünsoy imzalı, 30.4.1956 tarihli, "İİSB İdarecilerine Açık Mektup" başlıklı matbu mektup.

¹³⁷ TVA.ŞYF. İİSB İdare Heyeti imzalı, 26.5. 1956 tarihli, İstanbul Sendikalar Birliğinin Sendikaları Parçalayıcı Zihniyetin Temsilcilerine Cevabıdır" başlıklı matbu mektup.

¹³⁸ Kemal Sülker, "Türkiye'de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri", Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 20 (1969), s.66.

Bu fırsattan istifade edilmek üzere bu toplantıya katılacak olan sendikalarınız temsilcisine bu hususta salâhiyet verilmesini rica ederiz."

Gerçekten de Anadolu'daki sendikalar, birçok olayda İİSB'nin öncülük yapmasını istediği için Birlik rahatlıkla ön çalışmalara girişmekteydi. Konfederasyon konusunda İİSB'nin harekete geçmesi üzerine Ankara Birliğinde de bir kıpırdama oldu ve Kasım 1950 sonlarına doğru Ankara'da toplanan sendikacılar da Anadolu sendikalarına mektupla başvurarak konfederasyon fikrini pekiştirmeye çalıştılar. Böylece İİSB Türk-İş'in kuruluş sürecini başlatan yapılanma olarak tarihte yerini aldı. Sonraki yıllarda görünürde Konfederasyonla Birlik arasında kurumsal düzeyde bir gerilim yaşanmadı ama İstanbul kökenli sendikacıların İİSB içindeki etkin çalışma biçimleri ve talepkâr tutumları Türk-İş'in görece pasif tutumu ile hep bir uyumsuzluk gösterdi. Türk-İş pratikte çalışma yaşamını ilgilendiren pek çok olayda Birlik kadar ses çıkaramadı, tutum alamadı. Kamuoyunu belirleyen İİSB'nin toplantı ve çağrıları oldu. 1961 yılı sonunda İİSB tarafından organize edilen Saraçhane Mitingi ile ilgili değerlendirmesinde Türk-İş; bu tür toplantılardan beklenenin alınabilmesi için bundan sonra benzer organizasyonların "Konfederasyon önderliğinde" düzenlenmesini ve "bağlı kuruluşların mutabakata varmadan harekete geçmemesini" isterken¹³⁹ İİSB'nin atak tutumuna yönelik örtük bir eleştiri de yapmaktaydı. Bu yukarıda izah edilen uyumsuzluğun bir yansıması olarak görülebilir.

Birlik Nasıl ve Neden Sona Erdi?

İİSB yukarıda özetlenen faaliyetleriyle işçi hareketinin dinamik öncüsü olmasına karşın giderek tartışma konusu haline geldi. 1950'li yılların sonlarında gelişen "milli tip sendikacılık hareketi"nin savunucularına göre birlik ve federasyonlar yerine ulusal düzeyde örgütlü işkolu sendikalarının oluşturulması ve bunların konfederasyon çatısı altında örgütlenmesi biçimindeki modele dönülmesi gerekliydi.¹⁴⁰ Bu durumda yerel sendikalar, dolayısıyla da yerel birlikler gereksizleşiyor ve merkezileşme talebine uygun olarak Birliklerin Türk-İş'in yerel temsilciliklerine dönüştürülmesi gündeme geliyordu. 1950'lerin sonlarında milli tip sendikacılık modelinde örgütlenmiş olan Maden-İş, Petrol-İş gibi sendikaların başarılı bir performans ortaya koydukları gözleniyor, bu da milli tip sendikacılık tercihini güçlendiriyordu. Diğer taraftan toplu iş sözleşmesi ve grev haklarının 1961 Anayasasında yer alması ile sendikaların merkezileşme eğilimleri daha da yoğunlaşmıştı. Toker Dereli de bu hususa dikkat çekerek, sendikaların 1960 sonrasında elde edecekleri toplu pazarlık ve grev haklarını daha etkili biçimde

¹³⁹ Belgelerle Türk-İş, s.261.

¹⁴⁰ Milli Tip Sendikacılık kavramı ve tartışmaları için bkz. Toker Dereli, "Milli Tip Sendikalar", Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, C.II, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, 1998, s. 422-423.

kullanmak için en verimli örgütlenme yapısını oluşturmaya çalıştıklarını vurgular.¹⁴¹ Türk-İş 1961 Aralık ayında bir *teşkilatlanma komisyonu* oluşturarak yeni döneme uygun bir sendikal örgütlenme modeli arayışına girişti. Komisyon bazı Avrupa ülkelerindeki (özellikle Almanya) sendikaların yapısal özelliklerini de inceledikten sonra *Türk Sendikacılığının Teşkilatlanma Planı* başlıklı bir rapor hazırladı.¹⁴² Rapor 15 Ocak 1962'de gerçekleştirilen Türk-İş Mümessiller Heyeti (Temsilciler Kurulu) toplantısında sunuldu. Rapor esasen milli tip olarak adlandırılan ulusal düzeyde örgütlü işkolu sendikacılığının temel oluşturacağı bir model öngörmekteydi. Raporun konumuz açısından önemli noktası ise yerel sendika birlikleri hakkında getirdiği değerlendirmedir:¹⁴³

"Mahalli Birlikler sendikaların çeşitli iş kollarını temsil etmeleri ve çeşitli görüş ve düşünelere sahne olmaları ve mali imkansızlıklar sebebiyle sadece umumi konulara münhasır çalışmalar gösterebilmişler bir nevi sendikalar yük hüviyeti taşıdıkları için gerçekten lüzumlu birer teşkilat şeklinde mütala edilmemişlerdir. Gerek toplu sözleşmenin gerekse grev hak ve hürriyetinin muhtar sendikacılık prensipleri karşısında mahalli birliklerin vazifelerini bitirmiş üst teşekküller olarak sendikacılık tarihimiz[e] mal ede[ile]bilmeleri gerektiği kendisini hissettiren bir lüzum halindedir."

Görüldüğü gibi komisyon yerel birlikleri; farklı işkollarından sendikaları örgütledikleri, içlerinde fikir çatışmaları yaşandığı ve mali olanakları yetersiz kaldığı için gereksiz görmektedir. Ayrıca yukarıda da belirtildiği gibi toplu sözleşme ve grev haklarının bağımsız işkolu sendikaları tarafından kullanılması gerektiği düşüncesi hakimdir. Komisyon raporu konfederasyon içinde tartışmalar yarattı. Daha çok federasyon tipi sendikal örgütlenmeler içinde yer alanlardan itirazlar geldi. Sendikalar arasındaki ihtilafları gidermek için yeni bir komisyon oluşturuldu ve bu komisyon da Türkiye'de sendikaların millî sendika haline gelmeleri ve kafakasa birliği esasına göre Türkiye çapında örgütlenmeleri gerektiği ilkesini benimsedi. 22-29 Ocak tarihlerinde Ankara'da yapılan Çalışma Meclisi toplantısı sırasında toplanan Türk-İş Mümessiller Heyeti komisyon raporunda yer alan öneriyi uygun olarak Birliklerin kapatılmasına ve yerlerine Türk-İş'e bağlı Bölge Temsilcilikleri kurulmasına karar verdi. Bölge Temsilciliklerinin öncelikli görevi ise, her işkolunda yer alan sendikaların ulusal işkolu sendikası çatısı altında birleştirilmesi ve böylece benimsenen yeni modele göre sendikalar oluşturulmasıydı. İlk etapta oluşturulacak altı Bölge Temsilciliğinin finansmanı ICFTU tarafından sağlanacak, bir temsilcilik ise Konfederasyon'un kendi olanakları ile

¹⁴¹ Toker Dereli, *Türk Sendikacılığında Merkezileşme Temayülü ve Muhtemel Neticeleri*" Sosyal Siyast Konferansları, Sayı:17 (1966), s.48.

¹⁴² Belgelerle Türk-İş, s.297-302.

¹⁴³ Belgelerle Türk-İş, s.299.

oluşturulacaktı.¹⁴⁴ İİSB'nin o sıradaki başkanı olan Avni Erakalın kapatılma kararıyla ilgili şu değerlendirmeyi yapar:¹⁴⁵

“Sendikalar Birliği bizim sevgili arkadaşlarımızın da oylarıyla kapatıldı. Çoğunluk yoktu. Birlik kapatılmayacaktı. Bütün birliklerin kapatılmasının amacı; aslında Türk-İş'in her geçen gün biraz daha yozlaşan, ne derlerse desinler, tutumu karşısında, özellikle Saraçhane Mitingi sonrasında İstanbul Sendikalar Birliği'nin çok daha aktif rol alması olasılığı, birliklerin ön plana çıkacağı görüşü vardı. Bence kanaat oydu. İktidarla işbirliği yapılarak birlikler kapatılmıştır. İşçi sınıfının pasifize olması, politikaya yönelmemesi amacı güden belirli sağ odakların veya Türk-İş yöneticileri girdiği kaygılarla birliklerin kapatılmasına imza atmışlardır. Birlikler bu yüzden kapatılmıştır. Zoruma giden çoğunluk olmamasına rağmen bizim birlikte yürüdüğümüz TİP'i kurduğumuz arkadaşlarımızın da parmak kaldırmasıdır...

Ancak şunu söyleyeyim, İstanbul Sendikalar Birliği'nin kapanmasına da en son ben oy kaldırdım, muhalefet etmeme rağmen, oy kaldırdım ama bunda da muhalefet ediyorum, korkum var, endişem var. “Bu konuda acele etmeyelim”, “Bak Avni başkanlığı bırakmak istemiyor” gibi görüşlere saptırabilirsiniz, hiç öyle bir derdim yok. Ama dedim “bence acele ediyoruz”. Şaban Yıldız bir an bir tereddüt etti. O da katılınca ben tek kaldım. Sonunda “peki” dedim ben de. 'Mademki çoğunluk katılıyor. Ben de katılıyorum' dedim. Yani muhalefetim bu ölçüde oldu.”

O yıllarda sendika uzmanı olarak çalışan ve TİP yönetiminde de görev alan Sina Pamukçu da Birliklerin kapatılmasının TİP'in gelişimi üzerindeki olumsuz etkisine işaret eder.¹⁴⁶ Pamukçu'ya göre, Birlik başkanları arasında TİP'in büyümesi için çalışanlar, onu destekleyenler varken, atanan Bölge Temsilcileri paralarını Türk-İş'ten aldıkları için TİP'e karşı çıkar olmuşlardır.

İİSB Yönetim Kurulu Türk-İş Mümessiller Heyeti'nde alınan kararı 9 Şubat 1962'de gerçekleştirdiği toplantıda kabul etmeye karar vermişti. Birlik'in Sekreteri olarak görev yapan Şaban Yıldız, Seyfi Demirsoy'a gönderdiği bir mektupta, tartışmalar sırasından Avni Erakalın'ın Anadolu'daki diğer Birliklerin Türk-İş kararına uymayacağını savunduğunu, buna dayanarak da Birlik'in kapatılmasına muhalif olduğunu, ancak sonunda olumlu oy kullanmak durumunda kaldığını

¹⁴⁴ Dereli, Türk Sendikacılığında, s.49. 1 Mart 1961 itibarıyla ICFTU iki yıl sürecek bir projeyi başlattı. Proje çerçevesinde 40 bin dolar bir yıl içinde kullanılmak üzere Türk-İş'e verildi. Ayrıca iki araç temin edildi. Bunlarla bölge temsilciliklerinin etkin bir çalışma yürütmesi hedefleniyordu. Bu belli ölçülerde sağlandıysa da sonraki yıllarda bölge temsilciliklerinin yetersizlikleriyle ilgili eleştiriler de eksik olmadı.

¹⁴⁵ Avni Erakalın ile 3.3.2007 ve 10.3.2007 tarihlerinde yapılan görüşmeler (Aziz Çelik ile birlikte)

¹⁴⁶ Aziz Çelik, Sina Pamukçu İle Sendikalı Yıllar, İstanbul: Tüstav/Sosyal Tarih Yayınları, 2010.

aktararak Erakalın'ı teyit eder.¹⁴⁷ Yıldız'a göre Erakalın yanında yer alan bir grup sendikayla birlikte tartışmayı sürdürmeye eğilimlidir.¹⁴⁸ Savunduğu temel argüman Temsilciliklerin, Birliklerin işlevlerini yerine getiremeyeceğidir. Erakalın Türk-İş tarafından atanan temsilciler formülünü antidemokratik bulmakta, hiç değilse temsilcinin ilgili ildeki/bölgedeki sendikalar tarafından seçilmesini önermektedir. Şaban Yıldız'ın önerisi ise; Birlik Yönetim Kuruluna benzer işlevi olan, Bölge Temsilcisinin sevk ve idaresinde toplanacak istişari nitelikte bir kurulun oluşturulmasıdır.

Birliklerin kapatılması konusunda kapsamlı eleştiriler getiren sendikalar da vardı. Bunlardan birisi olan *Askeri İşyerleri Gölcük Harp Sanayii İşçileri Sendikası*, Türk-İş'e gönderdiği yazıda mevcut sendikaların 16 işkolu sendikası içinde birleştirilmesini ve Birliklerin kapatılmasını tepeden inme, aşırı bir hareket olarak nitelermekteydi.¹⁴⁹ Türk-İş yönetimine "birlikler yerine ihdas ettiğiniz 6 bölgedeki 12 temsilciyi tüzüğün hangi maddesine göre İcra Heyeti marifetiyle tayin ediyorsunuz" diye soran sendika 27 Mayıs öncesinde Birliklerin kapatılmak istenmesine karşı durulurken, bu kez üst örgütün atayacağı temsilciler aracılığıyla aynı şekilde baskıcı bir tutum almasını eleştirmekteydi. Kapatılma kararının sendika özgürlüğü ilkesine uygun olmadığı vurgulayan sendika, ortaya konan gerekçeleri de inandırıcı bulmamaktaydı. Gölcük Sendikasına göre Birliklerin yeterli faaliyet göstermediği argümanı geçersizdi, çünkü aynı yorum pekala Türk-İş'in kendisi için de yapılabilirdi. Özellikle de Saraçhane Mitingi'nin İİSB tarafından düzenlendiği, Türk-İş'inse böyle bir miting düzenleyemediği vurgulanmaktaydı. Sonuç olarak Birlikleri güçlendirerek yaşatmak gerektiği ifade edilmekteydi.

Ancak yapılan tüm itirazlara karşın, Birliklerin kapatılması ve yerlerine Türk-İş'e bağlı temsilciliklerin açılması politikasının dönem içinde sendikal hareket içinde genel kabul gören hakim yaklaşım olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye sendikacılığı için çok yeni bir döneme geçiş aşamasında merkezileşme eğilimleri hegemonik bir görüş halini almış, örneğin o yılların ünlü sosyal siyasetçilerinden Ferit Hakkı Saymen'in II. Çalışma Meclisi'nde dile getirdiği "*tek sendika bir adım daha atılırsa mecburi sendikaya götürür...ondan sonra hükümete tâbi sendikadır*" itirazı fazlaca taraftar bulmamıştır.

Türk-İş'in Türkiye'deki sendikaları her bir işkolunda güçlü tek bir sendikada örgütlemeyi sonraki yıllarda da tüm çabalarına karşın başaramamış olması ise işin bir başka yanındır. 1960'lı yıllarda artan merkezileşme eğilimlerine rağmen hem

¹⁴⁷ TVA.ŞYF. Şaban Yıldız imzalı "Kardeşim Seyfi" hitabıyla gönderilen 19.2.1962 tarihli mektup.

¹⁴⁸ Şaban Yıldız bu sendika(cı)lar arasında Kemal Türkler (Maden-İş), Nejat Karacağil (İstinye Gemi), Ahmet Muşlu (Şekerli Sanayi), Ali Demirsel (İlaç ve Kimya Sanayi) ve Motorlu Taşıt İşçileri Sendikası'nı sayar. Tefik Nejat Karacağil de İİSB'nin kapatılmasına Kemal Türkler, Bahir Ersoy gibi sendikacıların karşı çıktıklarını anımsar (Çelik, s.270)

¹⁴⁹ Petrol-İş, Ulusal Sendika Hakkında Görüşler, İstanbul: 1962; içinde Askeri İşyerleri Gölcük Harp Sanayii İşçileri Sendikası İdare Heyeti imzalı 24.4.1962 tarihli rapor, s.11

federasyonlar hem de işyeri veya bölge temelinde çok sayıda sendika varlığını uzun süre devam ettirmiş, ayrıca Konfederasyon'a dahil olmayan birçok sendika da olmuştur. 1967'deki DİSK ayrışması ise tek sendika politikasını tamamen geçersiz hale getirmiştir. Sonuçta 60'ların başında büyük ısrar ve enerjiyle ortaya konan merkezileşme politikasının başlıca "mağdurunun" Birlikler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Varlığını sürdüremeyen yegane sendikal örgütlenme formu Birlikler olmuş, özellikle de bunların en parlak örneği olan İİSB tarihe karışmıştır.

İİSB son kongresini Beyazıt'ta Rüyam Salonunda 10 Mart 1962'de gerçekleştirdi. Kongreden önce Türk-İş Başkanı önce Birlik'in Yönetim Kurulu toplantısına katılarak, sonra da 4 Mart'ta üye sendikaların başkanları ile ortak toplantı yaparak fesih kararının alınması için ikna süreci yürüttü ve geçilecek Bölge Temsilcilikleri sistemi konusunda bilgilendirmede bulundu. Sonuçta kongreye sunulan çalışma raporunda yönetim kurulu, delegeleri Türk-İş'in kararına uymaya ve Birlik'in feshedilmesine karar vermeye davet etti.¹⁵⁰ Raporun ilginç bölümlerinden birisi o sırada gündemde olan grev hakkının elde edilmesi meselesinin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in eline bırakılmaması yönünde Türk-İş'e yapılan uyarıdır. Kuşkusuz Birlik'in bu son raporunda en güçlü vurgularla ele alınan konu 31 Aralık'ta yapılan Saraçhane Mitingi'dir. Raporda yer alan "*15 Mart 1953'te yarım kalan açık havada toplanma hasretini gidermenin zevki*" ifadeleri Birlik'in işçi hareketinin belleği olarak da gördüğü işlevi ortaya koyar. Önceki bölümlerde aktardığımız onbinlerce işçinin toplanmasına rağmen baskıyla engellenen 1953 Taksim mitingi girişiminin önemi ve anlamı da böylece bir kez daha açığa çıkmış olur.

Rapor şu dokunaklı cümleyle son bulur:

"Son söz olarak söyleyeceğimiz, hükmi şahsiyet olarak ortadan kalkacak olan İİSB'nin manevi bir güç olarak daima yaşayacağı ve işçi haklarını içten ve dıştan gelecek her türlü taarruza karşı savunmaya devam edeceğidir."

İİSB ve Birlikler Hakkında Değerlendirmeler

Yıldırım Koç yerel yatay örgütlenmeler olarak tanımladığı Birliklerin işkolu temelindeki federasyonlarla rekabete girmesinin ve toplu sözleşme düzenine geçilmesinin Birliklerin gelişmesine engel olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵¹ Koç'a göre birbirlerini tamamlayacak bu iki örgütlenme alanı birbirine rakip haline getirilmiş; bu da Türkiye sendikacılık hareketinin bütününe zarar vermiştir.

Aziz Çelik seçimle oluşan ve oldukça özerk ve etkili yapılar olan yerel sendika birliklerinin kapatılarak bunların yerine atamayla göreve gelen bölge temsilciliklerinin kurulmasını Türk-İş'te önemli bir konsolidasyon sağladığını

¹⁵⁰ TVA.ŞYF. İİSB 1.7.1961-10.3.1962 Devresi Çalışma Raporu. **EK-III** olarak verilmiştir.

¹⁵¹ Yıldırım Koç, Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar, İstanbul: Ataol Yayıncılık, 1992, s.141.

belirtir.¹⁵² Böylece Türk-İş sendikal hareket adına konuşan tek otorite haline gelmiştir. Yazara göre bu bir yönüyle devlet/hükümet karşısında işçi hareketinin gücünü artırsa da diğer yarıyla örgüt içi farklı veya radikal taleplerin soğurulmasına, yumuşatılmasına ve "tehlikesiz" hale getirilmesine neden olmaktadır.

Sosyal siyaset yazınımızın klasik eserlerinde sendikal örgütlenmede merkezleşmenin/tekleşmenin güçlü biçimde desteklendiği görülür. Bu durum genel olarak Birliklere yönelik olumsuz bir yaklaşıma da neden olmuş görünmektedir. Alanın önemli isimlerinden Toker Dereli'nin Birlikler konusundaki genel yaklaşımı olumsuzdur. Birliklerin "bünyeleri icabı siyasi tesirlere karşı çok hassas olduğu" değerlendirmesinde bulunur¹⁵³ ve çok partili sisteme geçiş döneminde bu siyasi etkilerle partizanca yaklaşımların parçalayıcı nitelik taşıdığını vurgular. Yazar ilginç bir yorumla; amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli ekonomik baskı olanaklarından yoksun bırakılan sendikaların Birlikler aracılığıyla kendilerine yeni faaliyet sahası buldukları tezini geliştirir. Ayrıca Birliklerin Konfederasyon tarafından yapılması gereken etkinlikleri yaparak Türk-İş'in gelişimine engel olduğunu iddia eder. Rosen da Dereli'ye benzer bir yorumla Birliklerin daha etkili bir rol oynamalarının başlıca nedenini sendikaların sınırlılıklarına ve belli bir bölgede siyasi basınçların karar mekanizması açısından taşıdığı öneme bağlar.¹⁵⁴ Bu yapıların, hem sendika yöneticilerinin siyasi basınç oluşturmak için hem de işçilerin desteğini kazanmak isteyen politikacılar için odak noktası haline geldiklerini saptar.

Cahit Talas da 1970 başlarında kaleme aldığı eserinde Birliğin artık Türk sendikacılık hareketinin yapısı içinde yerini yitirdiğini saptar.¹⁵⁵ O sırada yürürlüğe girmiş bulunan 1317 sayılı kanun ile mevzuattan da çıkarılmış olan bu model yazara göre, esasen o günkü toplu sözleşme düzeni içinde işlevini kaybetmiş, sadece tarihsel önemi olan bir model haline gelmiştir.

Yerel birliklerin kapatılması ve yerlerine Türk-İş Bölge Temsilciliklerinin açılması kararı bugün bile tartışılan ve yerel emek hareketi dinamizmi açısından ciddi sonuçları olan bir karardır. Günümüzde aşırı merkezleşmiş ve büyük ölçüde içine kapalı yaşam sürdüren, ulusal düzeyde örgütlü işkolu sendikalarının egemen olduğu yapıda, yerel dinamikleri harekete geçiren, dayanışmayı işkolu/işyeri ayrımını aşan derinlikte, somut biçimlerle ortaya koyan yerel birliklerin önemi ve gerekliliği güncel arayışların konusunu oluşturmaktadır. Yatay düzeydeki bir örgütlenme modeli olan yerel sendika birliklerinin işçi hareketimize sağladığı dinamizm, yerel düzeyde deneyim paylaşımı, yerel düzeydeki eylem kapasitesinin

¹⁵² Çelik, s.337.

¹⁵³ Toker Dereli, Fonksiyonel Analiz Modeli/Türk Sendikacılığında Teşkilât Bünyesinin Teorik Bir Açından Tahlili, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 24, No: 3-4'ten Ayrı Bası, İstanbul, 1966, s.43.

¹⁵⁴ Summer Maurice Rosen, "Labor in Turkey's Economic Development", PhD Thesis. Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics and Engineering. 1959. s.445.

¹⁵⁵ Cahit Talas, Sosyal Ekonomi, Ankara: Ankara Üniv. SBF Yayını, 1972, s.290.

güçlenmesi gibi etkenler açısından Birliklerin son bulması olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Ulusal işkolu sendikalarının büyük ölçüde toplu sözleşme odaklı mücadele stratejileri temelinde merkezileşmeleri eğiliminin olumlu bir kapasite yarattığı söylenebilir ancak eylem kapasitesi açısından yerel örgütlenmelerin sağladığı birikim feda edilmiştir.

Nitekim işçi hareketimizin Birliklerin kapatılmasından sonraki uğraklarına bakıldığında yerel dinamiklerin rolünün önemi birçok olayda görülmüştür. 1966 Paşabahçe Grevi sırasında Türk-İş'in merkezi düzeyde geliştirdiği işveren yanlısı tutuma karşı tavır alan sendikaların büyük ölçüde İstanbul merkezli oluşu, grevi fiilen sürdüren Grev Koordinasyon Komitesi Başkanı Ziya Hepbir'in Beykoz kökenli bir sendikacı olarak Kristal-İş'le kurduğu köklü yerel ilişki ve kent düzeyinde gerçekleşen etkili sınıf dayanışması kanımızca söz konusu yerel dinamiklerin önemine işaret ederler. Aynı olayda Bölge Temsilcilik Bürosunun Türk-İş tarafından Kristal-İş'in yanında duran muhalif sendikalara kapatılmak istenmesi, o sıradaki Bölge Temsilcisi İsmail Topkar'ın yaşadığı sıkıntı ve gerilimler vb. de kanımızca İİSB gibi yerel bağımsız bir örgüte olan ihtiyacı farklı açıdan ortaya koymaktadır.¹⁵⁶ Keza 15-16 Haziran 1970'de yaşanan büyük işçi hareketi, 1989 Bahar Eylemleri olarak anılan işçi yürüyüşleri dalgası vb. komite, şube platformları vb. yerel düzeyde örgütlenme formlarının önemini ortaya koyan örnekler olmuştur. Günümüzün iyice zayıf düşmüş işçi hareketi açısından da toplu sözleşme sendikacılığını ve konfederasyon ayrımlarını aşarak hak alma/hakları genişletme temelinde mücadele yürütecek yerel birliklerin varlığı kritik önemdedir.

İşçi sınıfının kapasitesinin temelinde; onun karşılıklı destek, toplu eylem gibi pratiklerinin doğurduğu kolektif niteliği yatar. Böylece işçi sınıfı örgütlerinin ve örgütlenme ve eylem pratiklerinin sınıf oluşumundaki yeri önem kazanmış olur. Sınıf kapasitesi zaman ve mekân içinde gruplaşmanın harekete geçirilebildiği örgütsel ve kültürel kaynakların gücü olarak tanımlanabilir.¹⁵⁷ Sınıf kapasitesinin; içsel (sınıfların güçlerini harekete geçirme yeteneğine işaret eder) ve hegemonik (sınıfın düşmanlarına karşı; izole etmek, sindirmek, bölmek ya da grev yapmak gibi amaçları yerine getirebilmek için kullandığı imkân ve fırsatlara işaret eder) düzeylerine işaret eden Therborn'a göre; bu hegemonik kapasite yalnızca bir politik önderliğe atfedilmemelidir, aynı zamanda sınıfın tüm sosyal ilişki ve pratiklerinde de ortaya konur¹⁵⁸ Lembcke, sınıf kapasitesi yaklaşımının emek tarihi çalışmalarındaki hakim bakışta önemli bir yöntemsel kırılma yarattığını ve bir zaman-mekan matrisi oluşmasını sağlayarak daha diyalektik bir emek hareketi analizine imkan sağladığını

¹⁵⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Hakan Koçak, Camın İşçileri Paşabahçe İşçilerinin Sınıf Olma Öyküsü, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

¹⁵⁷ John Urry, Mekânları Tüketmek, Rahmi G. Ögdül (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999, s.92.

¹⁵⁸ Göran Therborn, "Why some classes are more successful than others", New Left Review, Sayı: 138 (1983), s.40.

belirler.¹⁵⁹ Bilinç gibi soyut ve spekülâtif niteliği ağır basabilen bir ölçüt yerine kapasite gibi daha somut ve gözlenebilir bir ölçütü emek tarihine bakarken kullanmak nesnellik düzeyini artıracak bir yaklaşım olarak görülmektedir.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin yaklaşık 15 yıllık öyküsüne baktığımızda işçi sınıfının örgütsel kapasitesini yükselten bir yapı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. İİSB sınıf mücadelesinin ölçeği konusunda hem egemenlerin hem de işçi hareketi aktivistlerinin sezgilerini doğrular niteliktedir. Birlik'i ilk oluşturan sosyalist sendikacılar da, vesayet altında yeniden inşa eden CHP'liler de ve sonraki aşamada onu sahiplenen farklı görüşlerden sendikacılar da İstanbul düzeyinde bir işçi hareketinin yaratılması ve sürekli kılınmasının önemini anlamışlardır. Egemenler için bu ölçek işçi hareketi üzerindeki hegemonyanın tesisi için gereklidir; tersinden Birlik'in militan öncüleri için de işçi hareketinin daha etkili bir örgütsel kapasiteye kavuşması için İstanbul ölçeğinde bir Birlik yaşamsal önemdedir. Birliklerin kapatılması hak temelli, mücadelecî bir sendikacılık yerine toplu sözleşmelerle sürdürülecek ücret talebi ağırlıklı bir sendikacılık anlayışının hegemonya kurma sürecinde geliştirilen bir ölçeksel müdahale girişimidir ve başarıya ulaşmıştır. Aşırı derecede merkezileşmeyi dayatmak özlenen güçlü sendikacılığı da getirmemiş, 1967 DİSK çıkışı bu hegemonik süreçte yaşamsal bir kırılma yaratmıştır. Süreci dip akıntıları ve fay hatları üzerinden okuduğumuzda DİSK kırılmasının tarihsel köklerinin İİSB deneyimine dayandığını görebiliriz. Bu hem tarihsel aktörler olarak öncü sendikacıların her iki oluşumdaki sürekliliğinde hem de sendikal anlayış oluşturan deneyimlerin ve bunların değerlendirilme biçimlerinin benzerliğinde gözlenebilir. DİSK çok büyük ölçüde taşıdığı *İstanbul sendikası* niteliğiyle mekânda biriken deneyim ve kültürün mirasçısı olmuştur. Sanırız günümüz Türkiye sendikacılığı 12 Eylül'ün "güçlü sendikacılık" şiarıyla oluşturduğu katı rejimin içinde barajlar, keskin işkolu ayrımları, aşırı merkezileşmiş ve bürokratikleşmiş işkolu sendikaları cenderesinde kıvrılırken İİSB'nin yarattığı; yerel dinamiklere dayalı, yaşadığı iç çatışmalara karşın samimi, dayanışmacı eğilimleri güçlü ve mücadele öncelikli sendikal deneyimi yeniden değerlendirmek durumundadır.

¹⁵⁹ Jerry Lembcke, "Class Formation and Capacities: A New Approach to Study of Labor and the Labor Process", Berç Berberoğlu (Ed.), *The Labor Process and Control of Labor* içinde, London: Praeger Publishers, 1993, s.8

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Kristal-İş Sendikası Arşivi (KİSA)

Tarih Vakfı Arşivi. Şaban Yıldız Fonu (TVA. ŞYF)

Görüşmeler

Avni Erakalın ile 3.3.2007 tarihinde İstanbul'da yapılan görüşme (Görüşmeyi gerçekleştirenler: Aziz Çelik ve M.Hakan Koçak)

Ziya Hepbir ile 29 Nisan-8 Mayıs 2008 tarihleri arasında yapılan görüşme (Aziz Çelik ve Mehmet Yılmaz ile birlikte gerçekleştirildi)

Dergi ve Gazeteler

Akis

Beşer

Cam-İş

Forum

Hürbilek

İşçi Gücü

İşçi Hakkı

İşçinin Sesi

Kim

Maden-İş

Petrol-İş

Kitap ve Makaleler

Ağralı, S. (1967) Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı. İstanbul: Son Telgraf Matbaası.

Akbulut, E. ve Mete T. (2013) İstanbul Komünist Grubu'ndan (Aydınlık Çevresi) Türkiye Komünist Partisi'ne 1919-1926 2. Cilt. İstanbul: Tüstav Sosyal Tarih Yayınları.

Anadol, Z. (1989) Kırmızı Gül ve Kasket. İstanbul: Belge Yayınları.

Aybar, MA (1988) Türkiye İşçi Partisi Tarihi-I. İstanbul: BDS Yayınları.

Belgelerle Türk-İş Tarihi-1(1952-1963), (2002) Ankara: Türk-İş Yayını.

Coşkundeniz, İ. (1955) "Toplulukla İş İhtilafları, Hazırlanması ve Yürütülmesi Meseleleri", Sosyal Siyaset Konferansları, Yedinci Kitap.

Çelik, A. (2010) Sina Pamukçu İle Sendikalı Yıllar, İstanbul: Tüstav/Sosyal Tarih Yayınları.

Çelik, A. (2010) Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dereli, T. (1966) Fonksiyonel Analiz Modeli/Türk Sendikacılığında Teşkilât Bünyesinin Teorik Bir Açından Tahlili. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 24, No: 3-4'ten Ayrı Bası, İstanbul.

- Dereli, T. (1966) Türk Sendikacılığında Merkezileşme Temayülü ve Muhtemel Neticeleri". Sosyal Siyast Konferansları, Sayı:17.
- Güven, D. (2005) Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005.
- Güzel, M. Ş. (Yay. Haz.), (2009) Fahri Petek Bir Hayat Üç Can. İstanbul: Tüstav Yayınları/Sarı Defter Dizisi.
- Güzel, M. Ş. (1982) Türkiye'de İşçi Örgütlenmesi. Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniv. SBF. Sos. Pol. Böl. 1982.
- Güzel, M.Ş. (1993) Türkiye'de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler). İstanbul: Sosyalist Yayınlar.
- Güzel, M.Ş. (1996) Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984. 1.Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hüsnü, Ş. (1997) Türkiye'de Sosyal Sınıflar. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Koç, Y (1998). Türk-İş Tarihinden Portreler/Eski Sendikacılardan Anılar-Gözlemler I. Ankara: Türk-İş Yayını.
- Koç, Y. (2010) Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi-Osmanlı'dan 2010'a. Ankara: Epos Yayınları.
- Koç, Y. (1992) "Mahalli Sendika Birlikleri" (131-170), Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar. İstanbul: Ataol.
- Koç, Y. (2010) "Demokrat Parti 27 Mayıs ve İşçi Sınıfı". Teori, Sayı: Mayıs 2010.
- Koçak, H. (2008) "Türkiye İşçi Sınıfı Oluşumunun Sessiz Yılları: 1950'ler". Toplum ve Bilim, Sayı: 113.
- Koçak, H. (2009) "İşçi Sınıfının Uzun Taksim Yürüyüşü". Toplumsal Tarih, Sayı: 185.
- Koçak, M.H. (2014) "Salonlardan Meydanlara Doğru 50'lerden 60'lara İşçi Hareketi Grev Hakkının Peşinde". Toplumsal Tarih, Sayı:245.
- Koçak, M.H. (2014) Camın İşçileri Paşabahçe İşçilerinin Sınıf Olma Öyküsü. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Lembcke, J. (1993) "Class Formation and Capacities: A New Approach to Study of Labor and the Labor Process". Berç Berberoğlu (Ed.), The Labor Process and Control of Labor içinde, London: Praeger Publishers.
- Makal, A. (2007) Ameleden İşçiye. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Makal, A. (2002) Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963. Ankara: İmge Kitabevi.
- Makal, A. (1999) Türkiye'de Tek Partili Dönemde Çalışma İlişkileri:1920-1946. Ankara: İmge Kitabevi.
- Ökçün, A.G. (1968) Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir: Haberler-Belgeler-Yorumlar. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Özçelik, M. (2003) 1930-1950 Arasında Tütüncülerin Tarihi. İstanbul: Tüstav Yayını.
- Özkan, A. (2013) Arkadaşlarının Kaleminden Mim Mim Grubu Reisi Topkapılı Mehmet Bey. Tarihin Peşinde, Sayı:10.

- Rosen, S. M. (1959) "*Labor in Turkey's Economic Development.*" PhD Thesis. Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics and Engineering.
- Sencer, O. (1969) Türkiye'de İşçi Sınıfı-Doğuşu ve Yapısı. İstanbul: Habora Kitabevi.
- Sülker, K. (1969) "Türkiye'de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri". Sosyal Siyaset Konferansları Sayı: 20.
- Sülker, K. (2004) Türkiye Sendikacılık Tarihi. İstanbul: Tüstav Yayını.
- Sülker, K. (2004) Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler, İstanbul: Tüstav Yayını.
- Talas, C. (1972) Sosyal Ekonomi. Ankara: Ankara Üniv. SBF Yayını.
- Therborn, G. (1983) "Why some classes are more successful than others". New Left Review, Sayı: 138.
- Tunçay, M. (2009) 1923 Amele Birliği. İstanbul: Tüstav/Sosyal Tarih Yayınları.
- Tunçay, M. (1991) Türkiye'de Sol Akımlar (1908-1925). İstanbul: BDS Yayınları.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi. (1998) C.II, İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını.
- Urry, J. (1999) Mekânları Tüketmek. Rahmi G. Ögdül (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kurum Yayınları

- Çalışma Bakanlığı, (1955) II. Çalışma Meclisi Zabıtları ve Komisyon Raporları, Ankara: Karınca Matbaası.
- İİSB Ana Nizamnamesi, İstanbul: Faik Paran Matbaası
- İİSB Yönetim Kurulunun 1948 Çalışma Raporu. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.
- İstanbul İşçi Sendikaları Birliği. 1949 Yılı Çalışma Raporu. İstanbul: Raşit Bütün Matbaası.
- İstanbul İşçi Sendikaları Birliği. 1952-1953 Devresi Faaliyet Raporu. İstanbul: 1953.
- İstanbul İşçi Sendikaları Birliği. 1953-1954 Devresi 14 Aylık Faaliyet Raporu. İstanbul: Faik Paran Matbaası.
- İşçi Sendikaları Birliği. (1946) Bize Göre Görüşler. İstanbul: İSB Yayını.
- Petrol-İş. (1962) Ulusal Sendika Hakkında Görüşler. İstanbul.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt: 14, Birleşim: 3
- TBMM Tutanak Dergisi. B. 69, 7.5.1952, Cilt.15.Dönem.9, top.2

İnternet Kaynakları

- <http://www.ayintarihi.com/LjNYZ/date/1956-02-29>
- <http://www.ayintarihi.com/LjNYZ/date/1956-02-29>

EKLER:

EK: 1

Istanbul, 11.6.1960

Istanbul İşçi Sendikaları
Birliği İdare Heyeti

B e s i k t a s

T Ü R K İ Y E
EKONOMİK VE TOPLUMSAL
TARİH VAKFI

Uzun bir devredenberi Sendikalar Birliği gibi önemli bir tegekkülün başında bulunmak Şerefini omuzlarınıza yüklenmiş olmakla beraber, bu şerefli vazifeyi, maalesef, bazı küçük hesaplar ve şahsi endişeler sebebiyle layıkhı veyhile yürütemediğiniz, bütün İstanbul İşçileri ile bizzat kendinizin bildiğinkârı çok güç bir gerçek mahiyetindedir.

Türkiyenin bütün müesseselerinde birden başlayan ciddi inkilâp ve tasfiye hareketine uyarak, bütün bu inkilâbı ve tasfiye hareketini kendi saflarımız da dahi tatbik etmek, yıllardanberi Birliğin bünyesine bir kene gibi yapışarak yaşamaya çalışan kişilerin; Pasif, çekingen, idare, maslahatçı ve buram buram şahsîlik kokan idare tarzlarına bir son verilmesi lâzım geldiğine tereddütsüz inanıyoruz.

Maziniz ve bugüne kadar işbaşında geçen tutumunuz ile Sendikacılık anlayışınız, Türk İşçisinin hayatında başlaması muhtemel gerçek inkilâba ayak uydurabilecek ve istikbal için ufak bir ümit verebilecek vasıfta olmadığını cihetle, Birlik İdare Heyeti üyeliğinden toptan istifa ederek, yerinizi, yedeklere terketmenizi, aşağıda imzaları bulunan biz 9 sendika başkanı sizlerden talep ediyoruz.

Ist. Oleyis Sen. Başkanı
Mustafa Çiçek

Ist. Tekstil ve Örme Sanayi İşçileri Sen. Bşk.
Behir Ersoy

Su-İş Sendikası Bşk.
Cemil Sermiyesoğlu

Gıda Sanayi Sen. Bşk.
Zühtü Tetey

Türkiye Maden-İş Sen. Başkanı
Kemal Türkler

Ist. Basın Tek.Sen. Gn. Sek.
İbrahim Güzelge

Ist. Yaprak Tütün İş. Sen. Bşk.
Hüseyin Uslubaş

Türkiye Lâstik-İş Sen. Bşk.
Rıza Kuas

Türkiye Şekerli Sanayi-İş Sen. Bşk.
Ahmet Muşlu

Istanbul İşçi Sendikaları Birliği
EVRAK KAYDI
Tarihi 13.6.1960
No. 65
Eki
Dosya :

EK: 2

Beşiktaş
17/ Haziran/1960

İSTANBUL
İşçi Sendikaları Birliği
Beşiktaş, Sinan paşa Köprüsü Sok. 23
Telefon : 487738
Sayı : 68

J. Taahhütli

72

TASIN VAKFI

İbrahim Güzelce
İst. Basın Teknisyenleri Sendikası
Genel Sekreteri
Sehir

11/6/1960 tarih ve 294 varide No.lu Taahhütli mektubunuza Cv.
Yukarıda tarih ve numarası yazılı ve Mustafa Çiçek, Bahir Ersoy,
Cemil Serriyosoğlu, Zühri Teşey, Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, Hüseyin Uslubağ,
Rıza Kuş ve Ahmet Muşlu'nun imzalarıyla tezyin edilmiş bulunan mektubumuz,
İdare Hey'etimizin 13/6/1960 tarihli toplantısında olundu ve müzakere edildi.
1-İdare Hey'etimiz, İddia ettiğiniz gibi vazifesini layıkı ve hile
yürütmemiş ise, bunda İdare Hey'etimizin olduğu kadar, bundan önceki İdare
Hey'etlerimizde vazife gören sizlerin ve Birliğin üyesi bulunan Sendikaların
nızın da hatası veya mesuliyeti olması tabiidir.
2-İnkılap hareketi, İdare Hey'etimizin kanaatinca hopimizin, Türk
Milletinin malı olmuştur. Bunun açık ifadesi Milli Birlik Komitesi Başkanı
Genel Sayın Cemil Gürsel'in yayınladığı mütendit tebliğlerinde yer
almış bir hükükat ikon, kendinize veya muayyen bir şahısa mal etmeniz garip
bir iddia olarak karşılamağımızdır. "Tasfiye Hareketi"nden neyi kastetmek is-
tediğinizi daha açık bir lisanla belirtirseniz İdare Hey'etimizi memnun et-
miş oluruz. Birliğin bünyesinde İdare Hey'etimizi "kane" tabiri ile va-
sıflandırmamız, şahsiyet, hırs ve kin güruruna bilhassa muhataplarımızın düş-
tüğünü esefle nazardikkattımızdır.
3-İdare Hey'etimizi teşkil eden 21 işçi arkadaşın 12 si Birliğin
zin 5.6/mart/1960 tarihinde aktettiği son kongrede İdare Hey'etinde ilk defa
vazife aldığımız tefrik edemeyecek kadar hırs, şahsiyet ve intikam alma duy-
gularıyla mücehhez sizlerin arzularına uyarak İdare Heyetimizin tümünü hiç
bir mücerret delil göstermeden istifaya davet etmeniz "buram, buram" şahsi-
yat yapmak isteyenlerin kim olduğunu ortaya koyan açık bir vesika olarak kalacaktır.
4-Bütün bu olaylara rağmen, Milli Birlik Komitesinin yayınladığı
tebliğlerin ışığı altında hopimizin el ele vererek müşterek davamızı yürüt-
mek ve temsil ettiğimiz işçi kitleesine faydalı olmaktadır. Yoksa aksi düşünül-
şenclerdenberi emek vererek kurduğumuz ve üzerinde titizlikle durduğumuz
işçi teşkilatlarımız parçalamaktan başka bir işe yaramayacaktır.
Bilhassa bu konu üzerinde hassasiyetle duran İdare Hey'etimiz,
Teşkilatımızın parçalanmasına emil olacak bu gibi hissi hareketleri bir ta-
rafa bırakarak birlik ve beraberlik vahdeti içinde temsil ettiğimiz masum
ve temiz ve fedakar işçi kardeşlerimize faydalı olmaya sizleri davet ederiz
Yukarıdan beri izahına çalıştığımız sebepler ve Birliğimizin Ana
nizamnamesi hükümleri çerçevesi dışına çıkan arzumuzun icafına imkan olmadı
ğın, Seçimle işbaşına gelen İdare Hey'etimiz, ancak seçime uzaklaşırabile-
ceği hususunu sizlere bildirmekte sizin hesabınıza müteessiriz.

Saygılarımızla
Başkan
Mehmet Mahanlı y.

Genel Sekreter
Melih Kölen

4-7-1960 E. ve
6/2 sayılı İdare
Heyeti kararları
ile anlaşılır

EK: 3

İSTANBUL İŒİ SENDİKALARI BİRLİĞİ
1-7-1961---10-3-1962
DEVRESİ
ÇALIŒMA RAPORU

Saygı değer delegeler
Basın Mensupları
Misafirler.

İstanbul İŒi Sendikaları Birliği'nin ilk Genel Kurulunun yapıldığı 28.Mart.1948 tarihi üzerinden 14 yıl gemiŒ bulunuyor.Bu ondört yıl zarfında menleketimiz tek partili,ok partili rejimler ve bir İhtilâl devri geirmiŒtir. eŒitli siyasi partilerin bütn abalarına rağmen bu kökl ınar,firtinalara,kasırgalara meydan okumasını bilmiŒtir.

Siyaset cambazlarının perendeleri,politika soytarılarının eŒitli oyunlarına her devre iŒ baŒında bulunan gerek sendikacıların inanlı direktmeleri karŒı durmuŒ ve 14 yıl önce aılan bayrak elden ele bu güne kadar getirilmiŒtir.

Kurucu Sendikalar dıŒında , bu gün mevcut bütn Sendikaların dođuŒ ve geliŒmelerinde, Federasyon ve Konfederasyon fikrinin aŒılmasında, İŒçinin Œuura kavuŒturulmasında ve bir İŒçi sınıfının mevcudiyetinin umumi efkára kabul ettirilmesinde inkâr kabul etmez payı bulunan İstanbul İŒi Sendikaları Birliği'nin Œerefli alıŒmalarına, Türk-İŒ Temsilciler Meclisi'nin 22-29/Ocak/1962 tarihli toplantısında verdiği kararın iŒığı altında son vermek vazifesi siz kıymetli delegelere tevdi edilmiŒ bulunmaktadır.

İdare Heyetimiz Türk-İŒ Temsilciler Meclisinde müzakere ve kabul edilen teŒkilatlanma tasarısının Birliklerin feshine dair kararını dikkate alarak esasen normal olarak mart ayında yapılması gereken kongrede birliğin feshini savunmayı prensip olarak uygun bulmuŒ ve kararını vermiŒtir. Bunu müteakıf basında ve sendikalarda Türk-İŒ Bölge Temsilciliklerinin Œeim tarzları,görev ve yetkilerinin ne olduğu aıklanmamıŒ bulunması ve diğer Birliklerle Federasyonların Türk-İŒ TeŒkilatlanma plânını uygulama yönünde bir harekete getiklerinin emaresi dahi görlmemesi ile,Birliğin derhal feshi ve Bölge Temsilciliklerinin iŒe baŒlanması arasında boŒluk olduğu takdirde durumun ne olacağı hususunda beliren endiŒelerin izalesi için Türk-İŒ'ten aydınlatıcı bilgi istenmesine ve İstanbul'a geleceği öğrenilen Türk-İŒ BaŒkanının İdare Heyeti toplantısına davetine karar verilmiŒtir. Konfederasyon bu konuda bir tamim yayınladığı gibi Türk-İŒ BaŒkanında hem İdare Heyetimizin toplantısında bulunmuŒ hemde 4.Mart.1962 pazar günü Birlik lokalinde Üye Sendikalar baŒkanlarının müŒterek toplantısında izahat vererek sorulan sualleri cevaplandırmıŒ ve gelenlerin görüŒlerini almıŒtır.

Türk-İŒ Temsilciler meclisinin toplantısında iŒtirak etmiŒ bulunan Sendika BaŒkanlarının ve siz kıymetli delege arkadaşlarımızın olayları süzgeimden geirerek,Türk Sendikalizminin ve İŒçi sınıfının geliŒmesini temin edecek olan İdare Heyetimizin görüŒüne uygun kararı vereceğimize inanıyoruz.

Sayın delegeler,
Gerek sizler gerekse Sosyal meselelerle ilgili çevrelerce pek iyi bilinmekle beraber,son sekiz aylık devremiz zarfında yapabildiğiniz alıŒmaları kendimizi övnek veya yerilmemize vesile teŒkil etmek için değil sadece özet halinde de olsa tarihe bir rapor halinde devretmek maksadı ile kalene almayı uygun bulduk.

TESKİLATLANMA

Bu devre zarfında Birliğin toplayıcı alıŒmaları dikkatten kamadığı gibi,evvelki devrelerde aidat ödemediği için ihra edilmiŒ bulunan bir kısım sendikalarla,yeni kurulan veya evvelce kurulu bulunan ikinci sendikalardan bazılarını Birliğimize üye olmak için müracaatta bulunmuŒlar-sade,evvelki raporumuzdada dikkati ektiiğimiz gibi Anatuğümüzün 6 ncı

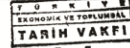
(2)

maddesi tadil edilmemiş bulunduğu için bu talepleri dikkate alınmamıştır. Bu tutumun bilhassa aynı işkolundaki sendikaların birleştirilerek kuvvetli sendikalar haline getirilmesi lüzumuna inanıldığı bir zamanda, Grev ve Kollektif akit Kanunlarının tatbikatı da dikkate alınarak değiştirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bundan sonra Birliklerin feshi dolayısıyla bu görevin Türk-İş ve dolayısıyla temsilciliklerine düştüğünü hatırlatmayı bir vazife biliriz.

Bu arada, yaptığımız çalışmalarla, Üyeniz Haller Meyva ve Sebze taşıma İşçileri Sendikasının, Müskirat ve Gıda Federasyonuna katılmasını, İstanbul Lâstik İşçileri Sendikasının, Türkiye Lâstik-İş Sendikasına iltihakını sağladık. Deri-İş ile Beykoz Deri Mahulleri İşçileri Sendikasının birleştirilmesi için yapılan telkin ve çalışmalar meyvelerini vermek üzeredir.

Teşkilâtların Kongre hazırlıklarına ve çalışmalarına devanlı yardımcı olunmaya çalışılmış, arzu eden teşkilâtlara her bakımdan el uzatılmış kongreler takip edilmek suretiyle, hizipleşmeler ve çatışmalar mümkün olduğu nispette önlenilmiştir.

EĞİTİM

Geçen devre raporumuzda ifade edildiği üzere kongreyi tek tek takip İngilizce lisan kurslarına haftada iki gün olmak üzere başlanmış, 20 kişi ile başlayan kurs zamanla, talebelerde zaruri masrafları karşılamak üzere talep edilen çok cüz'i bir miktar para vesilesiyle rağbetini kaybetmiş buna rağmen bir ay evveline kadar kalanlarla derslere devam edilmiştir.

Üyeniz Üsküdar Yaprak Tütün ve İşleme evleri İşçileri Sendikasının takdirle karşıladığımız konfranslarına bil fiil katılmış, diğer üye sendikaların hazırladıkları eğitim seminer ve konfransları izlenmiştir. Halk Eğitim çalışmalarına devam olunmuştur.

MEVZUAT ÇALIŞMALARI

Türk-İş tarafından görüşler alınmak üzere teşkilâta gönderilen TALAS Grev ve Toplu Sözleşme Kanun Tasarısı en ince teferuatına kadar tetkik edilmiş, ilim adamları ve işçi dostu hukuk müşavirleri ile kıymetli Sendika idarecilerimizin müşterek çalışmaları sonucu İstanbul Sendikalarının Grev ve Kollektif akit kanunu hakkındaki görüşü bir tasarı halinde hazırlanarak Türk-İş'e gönderilmiş, Basın yolu ile de görüşümüz efkârı umumiyeye aksettirilmiştir.

Olağanüstü kongreden evvel Anayasanın Müzakereleri esnasında Grev ve Toplu sözleşme ile ilgili 46. maddede mevcut "İstisna" kelimesine karşı Birlik olarak gösterdiğimiz reaksiyonun ne kadar haklı olduğunu geçenlerde yapılan "Çalışma Meclisi" müzakereleri göstermiş bulunmaktadır. Çalışma Meclisinde Anayasadaki muğlak ifadeleri kendilerine kalkan edinen İşverenlerin, Grev istisnalarını ne hale getirdiğini müşahade etmenin izdirabı içindeyiz. Bilindiği üzere "Millî Güvenlik ve Arme menfaati" solagn ileri sürülerek, Sulh anında dahi Millî Müdafaa işyerlerinde grevin yasak edilmek istenmesi bir yana, Millî Savunmaya bağlı Dikin evleri, Su, Elektrik istih-sal ve dağıtım işleri; Un değirmenleri ve fırın işçileri dahi Grev hakkından yoksun kılınmak istenmiştir. Türk İşçisinin mukkaderatını, çeşitli siyasi partilerden zaman zaman çıkan Grev alehtarı çatlak seslere, İşverenlerin geniş taarruz kampanyalarına rağmen, Saminiyetinin gerçek olup olmadığı (Grev ve Lokavt tasarısının mart ayında meclise sevk edilmesinin, Çalışma Meclisinde kararlaştırıldığından işçi yararına daha geniş şekilde verileceğine dair vaadine istinaden) yakında anlaşılacak olan Çalışma Bakanı Bülent Ecevit'in eline bırakmanın doğru olmadığını, başta Türk-İş olmak üzere işçi Sendikalarının Basın ve bilfiil temas yolu ile Millet Meclisi ve Senatoyu, hulâsa umumi efkârı hazırlaması ve ikaz etmesi gerektiğine İstanbul İşçi Sendikaları Birliği olarak son bir kere daha işaret etmeyi vazife biliyoruz. Aksi takdirde, atı alan Üsküdarı geçtikten sonra Baş ve dizlerimizi dövmek hiç bir anlan taşınmayacak, sosyal adaletin teessüsü, iktisadi düzenin düzelmesini beklemek bir hayal olacaktır.

(3)

TEŞKİLATLAR ARASI MÜHASEBETLER

Birlik idarecileri ve ücretli kadrosu olarak, üye sendikalarımızla işverenleri arasında çıkan ihtilâfları haletmek için sarfettiğimiz ve topluluğu teşkil eden sizlerin ve İstanbul İşçisinin pek iyi bildiği çabaları teker teker zikretmekle vaktinizi almıyacağız (Ki bunların arasında Tahmil Tahliye ile Denizcilik Bankası arasındaki ihtilâf, Bu ihtilâfın başlangıcı ve Grev'le sona ermesi arasında geçen merhaleler, Yapı Kooperatifleri Konferansının toplanması, 15 işkolunda toplanmayan Asgari Ücret Komisyonlarının acele toplanması ve acele karar vermesinin temini, Şişe ve Cam İşçilerinin ücret meseleleri, Tekel İşyerlerine hitap eden Sendikalarının aيداتlarının bordrodan kesilmemesi, 27 mayısı müteakip Siyasi sebeplerle işten çıkarılan işçiler, bunlarla ilgili basın toplantıları ve Basının daima işçi meseleleri üzerinde dikkatlerinin çekilmesi ve ilgilenmelerinin temini gibi işler çoktur) Bunlar arşivlerimizde mevcut yazışmalar ve gazete kopyaları ile Türk-İş'e devredilecektir.

31 Aralık Mitingi

Birliğimiz, Anayasada yer alan Grev ve Toplu sözleşme hakkının Kanun haline getirilmesine dair bir hareket görülmemesi üzerine Umumi efkârı aydınlatmak ve Hükümetin Grev ve kollektif akit kanununu meclise ne zaman ve ne şekilde sevkedeceğine dair bir açıklama yapmasını temin maksadı ile 31.Aralık.1961 pazar günü Taksim'de bir açık hava miting yapmaya karar vermiştir. Basın yolu ile Memleket ve Dünya halk efkârına intikal eden uzun çalışma ve mücadele sonucunda miting SARAÇHANE BAŞINDA yapılmıştır.

İstanbulda Birliğimize bağlı olan ve olunan sendikaların ve Türk-İş in yardımı ile Yurt işçi teşekküllerinin maddi ve manevi iştirakiyle meydana dolduran 150 bine yakın topluluk, 15.Mart.1953'te yarım kalan açık havada toplanma hasretini gidermenin zevki, renk renk Flâna, Pankart ve dövizlerin çevrelediği meydan tarihi ilk büyük ve büyük olduğu kadar da vakur İŞÇİ MITINGİ'ni görmüş olarak ta geçiyordu. Kadınları erkekleri muhteşem toplulukta göğüsler gururla şişmiş, başları dikilmişti. Gözlerde hakir görünmenin ve tertli olmanın acısı yerine sevinç, gurur ve ümidin göz yaşları vardı.

Şehrin her yanından hareket eden kabileler bu güne kadar görülmemiş bir olgunluk ve disiplin için adım adım meydana doğru ilerliyor, halkın sevinç tezahüratına vesile oluyordu. Avrupanın muhtelif menleketlerin, televizyonlarında takdirle seyredilen miting , o günü duyulan heyecanı bazı çevrelerin endişelerini ve korkularını bu mitingin muvaffak olmasını arzuların hüsrânını bu kısa satırlarla ifadeye imkân yoktur. Bu vesile ile o tarihi güne emek vermiş, manen ve madeten destek olmuş bütün işçi ve idarecileri, aydınları tebrik etmeyi bir borç biliriz.

İstanbul İşçi Sendikaları Birliğini Hükümet şahsiyet olarak tarihin koynuna tevdi ederken, her biri birer kıymet olan Birlik Kurucuları, Gelmiş geçmiş Başkan ve idarecileri, kalemini İşçi Haklarının Koruyucusu olarak kullanan basın mensupları önünde hürmetle eğilir, bunlar içinde hayata bulunmayanların naziz ruhlarının şad olmasını tanrıdan dileriz.

Muhterem Delegeler,
Son söz olarak söyleyeceğimiz, Hükümet şahsiyet olarak ortadan kalkacak olan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin manevi bir güç olarak daima yaşayacağı ve işçi haklarını içten veya dıştan gelecek her türlü taaruza karşı savunmaya devam edecektir.

Hepinize derin saygı ve sevgilerinizle selâmlar Türk işçisine aydın gelecekler dileriz.

İDARE HEYETİ

Muhasip
Mücahit Teoman

Bşk.V.
Kâzım Narmanlı

Bşk. V. Başkan
İsmail TopkarAvni Erakalın

Üye
Lütfü Ak

Üye
Kemâl Ayav

Üye
H.Kore

Üye
Rıza Özler

G. Sekreter
Cemil Serniyasoğlu

Rahmi Şahin- Kadri Maçiner-Mehmet Ayhan-Nazım Kantereli-Mehmet Büyükc
Ali Demirsel-Ragıp Ağiryürüyen- Fehmi Fedai- Galip Angın-

